

KORRELAATTI JA KÄSITTEISTÄMINEN
KORRELAATIN KÄSITTEISTÄMINEN PAIKAKSI

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
2.1.2023

Julia Pääkkölä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskohde ja -kysymykset	1
1.2. Tutkimusaineisto	3
1.3. Aiemmat tutkimukset	3
2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	9
2.1. Relatiivikonstruktiot kielen kuvauksissa	9
2.1.1. Relatiivilause	9
2.1.2. Relatiivisanan valinnan kriteerit	10
2.1.3. Korrelaattina paikanilmaus tai abstrakti asia	12
2.2. Teoreettinen viitekehys	13
2.2.1. Kognitiivinen semantiikka	13
2.2.2. Käsitteistäminen	14
3. METODIT	15
3.1. Korpustutkimus metodina	15
3.2. Korpustutkimus kielioppitutkimuksessa ja semanttisessa tutkimuksessa	17
3.3. Kognitiivisen semantiikan menetelmät	18
4. AINEISTON MÄÄRÄLLINEN KUVAUS	20
4.1. Yleiskielen normien mukaiset, virheelliset ja kaksitulkintaiset tapaukset	20
4.2. Restriktiiviset ja ei-restriktiiviset relatiivilauseet	24
4.3. Korrelaattina pronominkantainen sana	26
4.4. Korrelaattina määränilmaus tai superlatiivinen viittauskohde	30
4.5. Korrelaattina paikka tai abstrakti asia	33
4.6. Korrelaattina sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause	36
5. PAIKKAKORRELAATTIEN SEMANTTINEN ANALYYSI	38
5.1. Paikka fyysisessä avaruudessa	38
5.2. Paikka virtuaalisessa avaruudessa	44
5.3. Paikka ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä	46
5.4. Paikka sekä fyysisessä että abstraktissa avaruudessa	47

5.5. Paikka arvojärjestelmässä	48
5.6. Paikka aikajatkumolla	52
5.7. Yhteenveto	54
6. PÄÄTÄNTÖ	57
6.1. Tutkimustuloksista	57
6.2. Lopuksi	60
LÄHTEET JA LYHENTEET	62

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskohde ja -kysymykset

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani relatiivisanan viittauskohteen eli korrelaatin käsitteistämistä paikaksi. Esimerkiksi seuraavassa Suomi24-keskustelun aineistoesimerkissä *linkki* voidaan käsittää paikaksi virtuaalisessa avaruudessa: *Löytyisikö joltakin tietoa tai vaikka linkkiä mistä tietoa löytyisi?* (S). Sivuan myös korrelaatin käsitteistämistä abstraktiksi asiaksi sekä kuvaan koko aineistoni relatiivisanan valintaa ryhmittelemällä relatiivisanan sisältävät virkkeet kieliopillisiin ja osittain myös semanttisiin kategorioihin. Käytän tutkimusmetodinani korpustutkimusta, ja sovellan tutkielmassani myös kognitiivisen semantiikan teoriaa ja metodeja. Aineistonani on Suomi24-keskustelujen Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2017: 2001 (aineistoesimerkkien kohdalla S ja leipätekstissä Suomi24 2001) sekä Aamulehden vuoden 1999 lehtitekstit Suomen kielen tekstikokoelman Helsinki Korp -versiosta (aineistoesimerkkien kohdalla A ja leipätekstissä Aamulehti 1999). Kutsun Suomi24 virkkeet -korpuksesta (2001) keräämäni aineistoa nimellä S-aineisto ja Aamulehden lehtiteksteistä (1999) keräämäni aineistoa nimellä AL-aineisto.

Valitsin tutkimuskohteeni, kun tutkin relatiivisanan valintaa eri tekstikorpuksista. Tarkastelin normatiivisen kielen oppaista, milloin relatiivisanaksi valitaan *mi*-alkuinen relatiivisana, kuten *mikä*, ja milloin taas *jo*-alkuinen relatiivisana, kuten *joka*. Käytän tutkimuksessani *relatiivisanan* rinnalla *relatiivipronomini*-sanaa kuvaamaan sekä relatiivipronomineja että proadverbeja eri taivutusmuotoineen. Jätän tutkimukseni ulkopuolelle *jollainen*- ja *millainen*-proadjektiivit. Relatiivisanan valintaperusteita ei kuvata normatiivisissa kielenkuvauksissa aina kovin tarkasti, joten päätin tutkia pro gradu -työssäni relatiivisanan valintaa perusteellisesti. Tutkimuskohteenani ovat erilaiset viittauskohdeet, etenkin korrelaatti abstraktina tai konkreettisena paikkana. Minua kiinnostaa, milloin korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi tai konkreettiseksi paikaksi ja milloin kyse ei olekaan paikasta, vaan ennemmin abstraktista asiasta.

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda lisätietoa relatiivisanojen korrelaateista, erityisesti paikkakorrelaateista. Relatiivisanan valinnan pääsääntö on, että *mikä*-relatiivipronomini viittaa abstraktiin asiaan, kuten edeltävän lauseen tai sen osan ilmaisemaan asiaan, ja *joka*

viittaa edeltävän lauseen konkreettiseen, tarkkarajaiseen tai täsmennettyyn sanaan mahdollisine laajennuksineen (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 258–259). Siksi onkin tärkeää tutkia, millä perusteilla korrelaatti voidaan hahmottaa konkreettiseksi, tarkkarajaiseksi tai täsmennetyksi tai sitä vastoin abstraktiksi, rajoiltaan epäselväksi tai epämääräiseksi.

On myös hyödyllistä tutkia, milloin *mikä*- ja *joka*-pronomineilla viitataan paikkaan, sillä nykyiset viittausohjeet eivät ole täsmälliset. Nykyisten viittausohjeiden mukaan relatiivipronomini voi olla *joka* tai *mikä*, kun paikkaan viittaava relatiivipronomini vastaa kysymykseen *missä*, *mistä* tai *mihin* (KOP 2022: ohje 512; Itkonen & Maamies 2012: 170). Muissa kuin *mistä*-, *missä*- ja *mihin*-kysymyksiin vastaavissa muodoissa *joka* on ensisijainen valinta. Relatiivisanan valintaan vaikuttaa kuitenkin suuresti myös näkökulma. Kun paikka esitetään selvärajaisena ja täsmällisenä, valitaan relatiivipronominiksi *jo*-alkuinen relatiivisana. Taas paikkaan, joka on epämääräinen ja avoin, viitataan herkemmin *mi*-alkuisella relatiivisanalla. (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 261.) Tutkimuksessani tarkastelen semanttisesta näkökulmasta, mitä paikan selvärajaisuus, täsmällisyys ja toisaalta epämääräisyys ja avoimuus tarkoittavat. Tutkimalla paikkakorrelaattia voidaan muodostaa selkeämmät ohjeet relatiivisanan valinnasta tapauksissa, joissa relatiivisanan viittauskohteena on paikka.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Milloin relatiivisanan korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi tai konkreettiseksi paikaksi?
2. Milloin relatiivisanan korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi asiaksi?
3. Millaisiin kieliopillisiin ja semanttisiin kategorioihin aineiston relatiivilauseet voidaan ryhmitellä?

En muodosta tutkimuskysymyksille hypoteeseja, vaan vastaan tutkimuskysymyksiini tarkemmin aineiston semanttisessa analyysissä sekä aineiston määrällisessä kuvauksessa. Pääluvussa 5. käsittelen korrelaatin käsitteistämistä paikaksi analysoimalla Suomi24-keskustelun ja Aamulehden lehtitekstien aineistoesimerkkejä. Pääluvussa 4. ryhmittelen koko relatiivivirkeaineistoni kieliopillisiin ja semanttisiin kategorioihin sekä kuvaan määrällisesti aineiston tapauksia.

1.2. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on otanta Suomi24 virkkeet -korpuksesta (2001) ja Aamulehden lehtiteksteistä Suomen kielen tekstikokoelman Helsinki Korp -versiosta (1999). Olen hakenut kyseisistä korpuksista hakusanalla *joka* (*pronomini*) ja *mikä* (*pronomini*) relatiivisanan sisältäviä virkkeitä. Olen kerännyt kustakin korpuksesta 150 *joka*-relatiivipronominin sisältävää virkettä ja saman verran *mikä*-relatiivipronominin sisältävää virkettä. Aineistoni koostuu kaikkiaan 600:sta relatiivisanan sisältävästä virkkeestä. Olen kerännyt esimerkkitapaukset siinä järjestyksessä kuin ne ovat korpuksessa esiintyneet. Valitsin aineistoksi Suomi24-keskustelut ja Aamulehden lehtitekstit, koska ne poikkeavat toisistaan tyylliltään. Suomi24-keskusteluissa on usein huolittelematonta, epämuodollisen keskustelun kieltä. Aamulehden lehtitekstiaineiston kieli taas pyrkii noudattamaan standardikielen normeja, ja siksi Aamulehden lehtiteksteissä saatetaan harkita oikean relatiivisanan valitsemista pidempään kuin Suomi24-keskusteluissa.

Jätän aineiston ulkopuolelle virkkeet, jotka sisältävät relatiivikonstruktion sijaan epäsuoran kysymyslauseen tai suoran kysymyksen. Rajaan aineiston ulkopuolelle myös virkkeet, jotka eivät ala isolla alkukirjaimella, virkkeet, jotka ovat syntaktisesti epäselviä sekä virkkeet, joissa on paljon kirjoitusvirheitä. Lisäksi rajaan pois tapaukset, joissa esiintyy jokin kaunokirjallisen teoksen nimi, joka sisältää relatiivikonstruktion. Jätän tutkimusaineistosta pois myös virkkeet, jotka sisältävät relatiivipronominin *joka* tai *mikä* sijaan pronominantaisen adjektiivin, *jollaisen* tai *millaisen*.

1.3. Aiemmat tutkimukset

Relatiivivirkkeitä ja relatiivisanojen käyttöä on tutkittu tämänhetkisen tietoni mukaan melko paljon. Esittelen aiemmista tutkimuksista yhden tärkeimmistä relatiivisanan valintaa esittelevistä teoksista, Irmeli Pääkkösen (1988) *Relatiivisanan valinta* -väitöskirjatutkimuksen. Pääkkösen väitöstutkimus on niin laaja-alainen, että joudun tiivistämään Pääkkösen tekemät tutkimustulokset hyvin ytimekkäästi. Lisäksi esittelen lyhyesti kaksi tutkimusta, joissa tarkastellaan relatiivikonstruktioita S2-oppijoiden kirjoitelmissa. Maria Huttu-Hiltunen (2017) tutkii pro gradu -työssään *joka*-, *kuka*- ja *mikä*-relatiivikonstruktioiden virheitä virolaisten suomenoppijoiden kirjoitelmissa, ja Eevamaija Iso-Heiniemi

(2006) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan relatiivilauseen ja partisiippimäärityksen kehittymistä S2-oppilaiden kirjoitelmissa. Tarkastelen kyseisten S2-tutkielmien tuloksia omien tutkimustulosteni rinnalla etenkin siitä näkökulmasta, millaisia virheitä S2-oppijat tekevät relatiivisanan valinnassa.

Pääkkönen (1988) tutkii relatiivisanan valintaa nykysuomen kirjoitetusta yleiskielestä. Primaarisena tutkimusaineistona hänellä on Oulun korpuksesta satunnaisotannalla kerätyjä esimerkkejä lehtikielestä. Tätä tutkimusaineistoa hän kuvaa nimellä B-aineisto. Lisäksi hän hyödyntää tutkimuksessaan katkelmia ylioppilaskokeiden aineista, kieliopeista, kaunokirjallisuudesta ja murteista, ja tämän aineiston hän nimeää A-aineistoksi. (Pääkkönen 1988: 7, 13.) Pääkkönen käyttää tutkimuksensa määrällisessä analyysissä vain B-aineistoa, jonka laajuuden hän myös ilmoittaa. B-aineisto koostuu 23:sta Pääkkösen nimeämästä lehtitekstien luokasta, joissa kussakin on sata viiden virkkeen katkelmaa, joissa esiintyy vähintään 60 sanaa. Koko B-aineiston laajuus on siis 108 003 sanaa. (Pääkkönen 1988: 14.) Hänen aineistonsa laajuus on siis todella paljon laajempi kuin tämän tutkimuksen.

Pääkkönen pyrkii tutkimuksessaan selvittämään pronominvartaloiden *jo*, *ke*, *ku* ja *mi* distribuutiota relatiivisen käytön yhteydessä. Hän tarkastelee relatiivilauseen ja sen hallitsevan lauseen rajakohdassa ja keskinäisessä riippuvuussuhteessa esiintyviä kielen piirteitä. Pääkkönen tarkastelee muun muassa relatiivilauseen sijaintia hallitsevaan lauseeseen nähden. Hän tutkii myös korrelaattisanan semanttisia piirteitä, mikä on myös minun tutkimuksessani keskeistä. Pääkkönen tutkii lisäksi, mitkä tekijät vaikuttavat tai laukaisevat tietyn pronominvartalon valinnan. Hänen mukaansa relatiivisanan vartalon valintaan voivat vaikuttaa kieliopillisten piirteiden lisäksi kirjoittajan yksilölliset tottumukset, ajalliset ja paikalliset käytänteet sekä tekstityyppi. Hän näkee, että relatiivisanojen valinnassa esiintyy myös paljon vapaata vaihtelua, mikä tarkoittaa sitä, ettei relatiivisanaa valita aina johdonmukaisesti samoihin kriteereihin perustuen. (Pääkkönen 1988: 6–7.)

Eräs Pääkkösen tutkimustulos on, että korrektisuutta tavoittelevassa kirjoitetussa nyky-suomessa relatiivisana valitaan yleisimmin norminmukaisesti. Hän havaitsee aineistossaan kuitenkin toisinaan norminrikkomista, mikä paljastaa säännön epätäsmällisyyden. Norminrikkomista tapahtuu muun muassa superlatiivivasteisissa relatiivilauseissa ja joissain lausevasteisissa tapauksissa. (Pääkkönen 1988: 275.) Vastetta Pääkkönen käyttää

korrelaatin rinnakkaisnimityksenä (Pääkkönen 1988: 4). Toinen Pääkkösen tutkimustulos on, että relatiivisanat eivät jakaudu tasaisesti relativointitehtävien kesken. Hän mainitsee, ettei *kuka*-relatiivisana esiinny yleiskielisissä teksteissä, vaan varsinaisisina relatiivisanoina käytetään *joka*- ja *mikä*-sanoja. Pääkkönen havaitsee, että *jo*-alkuista relatiivisanaa käytetään yli viisinkertaisesti enemmän kuin *mi*-alkuista. Vain ei-henkilöön viittaavissa indefiniittisissä relatiivikonstruktioissa ja koko edeltävän lauseen ollessa viittauskohteena pronominiksi valitaan useammin *mikä*. Pääkkönen on myös pannut merkille, että puhekielessä *mi*-sanon käyttö on lisännyt käyttöalaansa, ja sillä voidaan viitata myös henkilöön. (Pääkkönen 1988: 276.) Kuvaan myös omassa tutkimuksessani relatiivisanojen norminrikkomista määrällisesti. On kiinnostavaa vertailla Pääkkösen B-tutkimusaineiston, eli lehtikielen, pronomininvalintaa oman aineistoni, eli lehtitekstien ja internetkeskustelujen, kanssa.

Tutkimuksessaan Pääkkönen tarkastelee myös relatiivilauseityyppejä eli relatiivilauseiden restriktiivisyyttä ja ei-restriktiivisyyttä. Hän on tulkinnut muun muassa vapaat ja determinatiivivasteiset relatiivilauseet rajoittaviksi eli restriktiivisiksi. Hänen mukaansa lisäävät eli ei-restriktiiviset relatiivilauseet ovat lehtikielen aineistossa taajuudeltaan yleisempiä kuin rajoittavat eli restriktiiviset relatiivilauseet. Puhekielessä käytetään Pääkkösen mukaan enemmän restriktiivisiä relatiivilauseita kuin ei-restriktiivisiä. (Pääkkönen 1988: 277–278.) Tarkastelen myös oman tutkimusaineistoni restriktiivisyyttä ja ei-restriktiivisyyttä *joka*-relatiivivirkkeiden kohdalla. Tutkin, esiintyykö Aamulehden aineistossa enemmän ei-restriktiivisiä relatiivilauseita kuin Suomi 24-keskusteluissa niin kuin Pääkkönen (1988) näkee. Pääkkönen on tutkinut myös lausefunktion merkitystä ja havainnut, että joissakin tapauksissa relatiivipronominin valinta voi riippua relatiivikonstruktion ja relatiivipronominin lauseenjäsenyydestä. Esimerkiksi subjektinvasteiseen viittauskohteeseen viitataan useammin *jo*-alkuisella relatiivisanalla. Myös predikatiiviin viitattaessa esiintyy tavallisesti *jo*-relatiivisana. Taas lauseadverbiaalina toimivaan viittauskohteeseen viitataan yleisemmin *mi*-relatiivisanalla. Tematisoituihin objekteihin viitataan useammin myös *mi*-relatiivisanalla, esimerkiksi: *se mitä hän kaippaa on rakkaus*. (Pääkkönen 1988: 280.) Omassa tutkimuksessani en kiinnitä suurta huomiota lausefunktioon, vaan keskityn korrelaatin tutkimiseen.

Pääkkönen (1988) tarkastelee tutkimuksessaan myös viittauskohteen ominaisuuksia. Hänen tuloksistaan selviää, että appellatiiviin eli yleisnimeen liittyvä relatiivipronomini on

useammin *joka* kuin *mikä*. On myös vielä tavallisempaa, että *jo*-alkuinen relatiivisana liittyy propriin eli erisnimeen. Kvanttorikorrelaattiin viitataan keskimääräistä enemmän *mi*-alkuisella pronominilla ja määräiseen pronominiin, kuten *se nainen*, viitataan lähes saman verran *mi*- ja *jo*-alkuisilla pronomineilla. Pääkkönen havaitsee myös, ettei superlatiivikorrelaattiin viitata lehtiteksteissä yksinomaan *mi*-alkuisella relatiivisanalla, vaikka kielioppinormit niin edellyttävätkin. (Pääkkönen 1988: 281, 283.) Omassa tutkimuksessani kuvaan myös yleisnimeen ja erisnimeen liittyvien relatiivisanojen jakaumaa. Kuvaan myös pelkkään pronominiin viittaavien relatiivisanojen jakaumaa sekä sellaisten virkkeiden jakaumaa, joissa korrelaattilausekkeen edussanan laajennuksena on pronomini. Sisällytän kvanttoripronominikorrelaatit myös pronominikorrelaattien ryhmään. Tarkastelen superlatiivisia ilmauksia myös omissa ryhmissään. Ryhmittelen pelkät superlatiivikorrelaatit omaksi ryhmäkseen ja lausekkeet, joiden edussanan laajennuksena on superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus, omaksi ryhmäkseen.

Pääkkönen (1988) tarkastelee myös korrelaattisanan tarkoitteen ominaisuuksia. Hän havaitsee, että henkilötarkoitteeseen korrelaattiin viitataan lähes aina *jo*-alkuisella relatiivisanalla. Hänen tutkimustuloksensa osoittavat myös, että muuhun konkreettiseen tarkoitteeseen viitataan paljon useammin *jo*- kuin *mi*-alkuisella relatiivisanalla. Pääkkösen mukaan paikkakorrelaattiin viitataan jonkin verran useammin *mi*-alkuisella relatiivisanalla. (Pääkkönen 1988: 281.) Keskityn omassa tutkimuksessani juuri korrelaattisanan tarkoitteen ominaisuuksien tarkasteluun.

Pääkkönen (1988) näkee, että pronominivalintaa tutkittaessa kannattaa tarkastella relatiivilauseyyppejä, relatiivikonstruktion lauseenjäsennyttä ainakin subjektin ja objektin osalta sekä relatiivipronominin asemaa subjektina tai objektina. Pronominisanaa valittaessa kannattaa kiinnittää huomiota korrelaattisanan ominaisuuksista propriuteen ja pronominiuteen sekä merkityksiin 'henkilö' ja 'paikka'. *Jo*-alkuisella relatiivipronominilla viitataan herkemmin propreihin eli erisnimiin sekä henkilötarkoitteisiin viittauskohteisiin. *Mi*-alkuisella relatiivipronominilla viitataan taas pronominivasteisiin ja paikkatarkeitteisiin viittauskohteisiin. Pääkkönen toteaa, että joidenkin yksittäisten korrelaattisanojen tarkastelu antaisi hyvinkin mielenkiintoista tietoa sekä pronominin valinnasta että muista relatiivilauseen ominaisuuksista. (Pääkkönen 1988: 283.) Omassa tutkimuksessani tarkastelenkin paikkakorrelaatteja. Sivuan tutkimuksessani relatiivilauseyyppeiden

määrällistä osuutta. En kuitenkaan kiinnitä huomiota relatiivikonstruktion lauseenjäsennyteen tai relatiivipronominin asemaan.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti Maria Huttu-Hiltusen (2017) pro gradu -tutkielman tuloksia. Hän tarkastelee tutkimuksessaan *joka-*, *mikä-* ja *kuka-*relatiivikonstruktioita ja niihin liittyviä virheitä virolaisten suomenoppijoiden kirjoitelmissa. Aineistonsa hän on kerännyt Kansainvälisen oppijansuomen korpuksesta eli ICLFI-korpuksesta. Huttu-Hiltusen tavoitteena on selvittää, millaisia erilaisia virheitä tekstien relatiivikonstruktioissa ilmenee ja johtuvatko jotkin virheet oppilaiden äidinkielestä, virosta. (Huttu-Hiltunen 2017: 1, 5.) Tutkimukseni kannalta on olennaista tarkastella vironkielisten tekemiä relatiivikonstruktiivirheitä oman aineistoni rinnalla. Huttu-Hiltusen (2017) tutkimustuloksista ilmenee, että virolaiset suomenoppijat tekevät enemmän virheitä *mikä-* kuin *joka-*relatiivikonstruktion kohdalla (Huttu-Hiltunen 2017: 60). Huttu-Hiltusen aineistossa neljästä eri virhetyypistä tyypillisin on virheellinen pronomininvalinta. Toiseksi tyypillisin virhe on pronomini tai korrelaatti, joka on väärässä sijassa tai luvussa. Hänen mukaansa pronominin tai korrelaatin väärän muodon valitsemista voidaan selittää useissa tapauksissa lähdekieleen siirtovaikutuksella. Jonkin verran virheitä tehdään myös korrelaatin tai pronominin sijoittamisessa lauseasemaan. Kaikista vähiten virheitä esiintyy relatiivikonstruktioissa, joissa korrelaattia ei ole ilmipantu tai se on epäselvä. (Huttu-Hiltunen 2017: 61, 72.)

Tarkastelen omassa tutkimuksessani myös virheellisten relatiivivirkkeiden osuutta aineistostani. Kuvaan määrällisesti virheellistä pronomininvalintaa ja ryhmittelen muunlaiset virheet *muut virheet* -kategoriaan, johon kuuluvat muun muassa väärässä luvussa tai sijassa olevat relatiivipronomininit sekä relatiivivirkkeet, joissa relatiivisana viittaa korrelaattiinsa substantiivin yli.

Eniten virheellisiä pronomininvalintoja tehdään Huttu-Hiltusen (2017) tutkimusaineistossa *mikä-*relatiivikonstruktion kohdalla, eli *mikä-*relatiivisanalla viitataan virheellisesti esimerkiksi tarkkarajaiseen, konkreettiseen esineeseen, asiaan tai paikkaan. Huttu-Hiltusen mukaan virolaisten teksteissä toistuva virhe voi johtua siitä, että viron kielen relatiivipronomini *mis* 'joka', 'mikä' viittaa esineisiin tai asioihin ja *kes* 'joka', 'kuka' ihmisiin ja eläimiin. Suomen *joka-*pronominille ei siis ole omaa vastinetta. (Huttu-Hiltunen 2017: 65–66.) Huttu-Hiltusen aineistossa on vain vähän tapauksia, joissa *joka-*relatiivisana viittaa virheellisesti viittauskohteeseensa.

Lopuksi esittelen Eevamaija Iso-Heiniemen (2006) pro gradu -tutkielman tuloksia. Hän tarkastelee S2-oppijoiden kirjoitelmista relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden syntaktista käyttöä ja kehittymistä. Iso-Heiniemen tutkimuksen tavoitteena on tutkia, miten suomi toisena kielenä -oppijat oppivat käyttämään relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä substantiivilausekkeen kompleksistamiseen. Hän käyttää aineistonaan yleisten kielitutkintojen kielitaitotestien, eli YKI-testien, kirjoittamisen osakokeessa tehtyjä kirjoitelmia. (Iso-Heiniemi 2006: 2.) Iso-Heiniemen tutkimuksessa on kiinnostavaa, milloin ja miksi suomenoppijat valitsevat relatiivisanan virheellisesti.

Iso-Heiniemen tutkimustuloksista selviää, että S2-oppijat valitsevat relatiivisanan väärin samankaltaisesta syystä kuin natiivit kielenpuhujat, eli puhekielen pronomininvalinnat vaikuttavat kirjoitetun kielen relatiivisanan valintaan. Kirjoitelmissa esiintyy *joka*-pronominin sijaan *kuka*- ja *mikä*-pronomineja myös silloin, kun yleiskielen normit ohjaavat *joka*-pronominin käyttöön. Iso-Heiniemi mainitsee myös, että käyttämällä *joka*-pronominin sijaan *kukaa* tai *mikää*, puhuja saattaa epämääräistää ilmaisuaan, sillä *kuka* ja *mikä* ovat interrogatiiveina indefiniittisempiä pronomineja kuin *joka*. Toisaalta Iso-Heiniemi näkee mahdollisena myös, että puhuja valitsee interrogatiiveina käytettävät *kuka*- ja *mikä*-pronominin relatiivisanoiksi, koska useissa kielissä interrogatiiveja käytetään relatiivipronomineina. Iso-Heiniemi on tutkinut myös relatiivisanojen sijan valintaa. Hän havaitsee, että eniten virheitä tehdään tapauksissa, joissa relatiivipronomini toimii lauseessa objektina. (Iso-Heiniemi 2006: 43.)

2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1. Relatiivikonstruktiot kielen kuvauksissa

Tässä aluvuossa tarkastelen relatiivikonstruktioita normatiivisissa kielen kuvauksissa. Käytän normatiivisen kielen kuvauksen primaarina lähteenä Kielitoimiston ohjepankin verkkosivua (lähteissä KOP 2022) ja sekundaarisina lähteinä Riitta Korhosen ja Sari Maamiehen toimittamaa Kielitoimiston kielioppiopasta (lähteissä KTKO 2015) sekä Terho Itkosen ja Sari Maamiehen toimittamaa Uutta kieliopasta (2012). Hyödynnän joiltain osin myös deskriptiivistä kielenkuvauksen teosta, Ison suomen kieliopin verkkoversiota (lähteissä VISK). Aluksi esittelen relatiivilauseen, sitten relatiivisanan valinnan kriteerit ja lopuksi kuvaan relatiivisanan viittaussääntöjä paikkakorrelaattiin.

2.1.1. Relatiivilause

Relatiivipronomini aloittaa relatiivilauseen, joka tavallisesti määrittää edeltävässä lauseessa olevaa sanaa mahdollisine määritteineen. Relatiivipronomineja ovat yleiskielessä *joka* ja *mikä* sekä puhekielessä ihmiseen viitattaessa myös *kuka*. *Mikä* voi myös viitata lauseeseen. Relatiivipronominilla alkava lause voi olla myös itsenäinen, jolloin se ei viittaa mihinkään sanaan päälauseessa. (KOP 2022: ohje 512.)

Relatiivilauseiden normeja rikotaan niin muodollisessa kuin epämuodollisessa kirjoitetussa kielessä. Seuraavaksi esittelen muutamia yleisiä relatiivilauseiden normeja ja niistä poikkeamisia. Kutsun tutkielmassani normatiivisen kielen kuvauksen ohjeiden mukaisia tapauksia normien mukaisiksi tapauksiksi ja ohjeista poikkeavia tapauksia virheellisiksi tapauksiksi. Kun relatiivipronomini viittaa edeltävään sanaan mahdollisine määritteineen, se viittaa ensisijaisesti relatiivipronominia lähimpänä edellä olevaan substantiivi-ilmaukseen, esimerkiksi: *Elstelä itse esittää **vuorineuvosta**, joka kokee uuden nuoruuden uitto-töissä.* (A) Relatiivipronomini ei voi siis viitata substantiiviin adjektiivi-ilmauksen yli, kuten esimerkiksi: ***Vuorineuvos** oli äkkipikainen, joka suuttui tuon tuostakin.* (KOP 2022: ohje 515; Itkonen & Maamies 2012: 170.) Lisäksi viittauskohteena olevan substantiivin ja relatiivipronominin välissä ei voi olla toista substantiivivia (KOP 2022: 515).

Seuraavassa Suomi24-keskusteluaineistoesimerkissä on kyseinen virhe: *Onko ketään naista Tampereella jonka palveluksissa Thai-hierontaa?* (S)

Relatiivipronomini voi kuitenkin viitata pronominiin *sen* substantiivinkin yli. Niin on myös virkkeissä, joissa korrelaatin edussanan laajenuksena on esimerkiksi *se*, *sellainen*, *kaikki*. (KOP 2022: ohje 515; KTKO 2015: 262.) Tällainen virke on esimerkiksi: *Hän lähettää vastauksen sen yrityksen sähköpostiosoitteeseen, jolta viesti tuli*. Korrelaatin ja relatiivipronominin välissä voi olla postpositio, jos relatiivivirke on helposti ymmärrettävissä (KOP 2022: ohje 515; KTKO 2015: 262). Tästä esimerkkinä on Suomi24-keskusteluaineiston virke: *Eri asia on tietenkin sellaisten (mm.kansanedustajat?) kohdalla jotka ansioitta rohamuavat itselleen etuja ja liksaa*. (S)

Relatiivilauseet voidaan jakaa restriktiivisiin ja ei-restriktiivisiin lauseisiin. Restriktiivinen eli rajaava relatiivilause tarkoittaa puheena olevaa asiaa, ja ei-restriktiivinen eli kuvaileva, lisäävä tai selittävä relatiivilause taas luonnehtii yleisemmin tai lisää informaatiota asiasta. Restriktiivisen ja ei-restriktiivisen relatiivilauseen ero ei ole kuitenkaan aina selvä, eikä erottelu ole aina olennaista. (KOP 2022: ohje 515; VISK 2008 § 1165; Pääkönen 1996: 9.)

2.1.2. Relatiivisanan valinnan kriteerit

Relatiivisanan valintaan vaikuttavat useat kriteerit. Yksi tärkeä kriteeri on, että *joka* valitaan tavallisesti silloin, kun viittauskohde edeltävässä lauseessa on konkreettinen, tarkkarajainen tai täsmennetty. *Mikä* taas valitaan silloin, kun viittauskohteena on abstrakti, rajoiltaan avoin tai epämääräinen asia. Abstrakti asia voi olla esimerkiksi edeltävän pronominin tai lauseen ilmaisema asia. (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 258–259.) Relatiivisanalla *joka* viitataan tavallisesti ihmis-, eläin-, asia- tai paikkatarkoitteisiin substantiivi-ilmauksiin (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 259).

Kun relatiivisana *joka* viittaa edeltävässä lauseessa olevaan pronominiin tai pronomnikantaiseen sanaan, esimerkiksi *se*, *kaikki* tai *sellainen*, voidaan relatiivisanan valinnalla ilmaista, että viitataan ihmiseen, konkreettiseen esineeseen tai konkreettiseen asiaan. Kun samankaltaiseen korrelaattiin viittaa *mikä*, voidaan sillä ilmaista, että korrelaattina on

abstrakti asia. Viittauskohteen ollessa ihmistä tarkoittava (*ei*) *ketään* relatiivipronominina on yleensä *joka*, ja korrelaatin ollessa abstrakti ja merkitykseltään tyhjentävä (*ei*) *mitään* relatiivipronominina on *mikä*. (KOP 2022: ohje 512.)

Määränilmaukseen viitataan relatiivipronominilla *mikä*, koska määränilmaus on abstrakti asia. Tästä esimerkkinä on virke Aamulehden lehtitekstiaineistosta: *Kunnasta toiseen muuttaa tänä vuonna 259 000 henkeä, mikä on 3 000 enemmän kuin viime vuonna.* (A). Kun viittauskohteenä on subjektina oleva määränilmaus, viitataan korrelaattiin relatiivipronominilla *joka*. (KOP 2022: ohje 512.) Esimerkiksi seuraavassa Aamulehden aineiston virkkeessä relatiivisana *joka* viittaa subjektikorrelaattiinsa monikkomuodossa: *Seattleen arvioitiin saapuvan 50 000 mielenosoittajaa, jotka edustavat 500:a eri järjestöä.* (A).

Superlatiivimuotoisten ilmausten yhteydessä relatiivipronomini on usein *mikä* (KOP 2022: ohje 512; Itkonen & Maamies 2012: 170). Tietyissä tapauksissa, esimerkiksi, kun viittauskohde on ihmistarkoite, käytetään relatiivipronominia *joka*. Kun korrelaattina on pelkkä superlatiivimuotoinen adjektiivi, kuten *vähintä* tai *parasta*, viitataan siihen *mikä*-pronominilla. Kun viitataan substantiivi-ilmaukseen, jonka laajennuksena on superlatiivimuotoinen adjektiivi, kuten *paras elokuva*, voidaan relatiivipronominiksi valita joko *joka* tai *mikä*. Aina substantiivisia ei superlatiivisen adjektiivin yhteydessä mainita. Tällaisissa tapauksissa mahdollisia relatiivisanoja ovat myös *joka* ja *mikä*. Ihmiseen viitataan kuitenkin vain *joka*-pronominilla. (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 260.)

Itsenäinen relatiivilause alkaa relatiivipronominilla, joka ei viittaa mihinkään sanaan päälauseessa, kuten esimerkiksi: *Menen, minne menen* (KOP 2022: ohje 512). Itsenäiset relatiivilauseet voivat muodostaa kiteymiä. Tällaisia kiteymiä ovat esimerkiksi samantekevyyttä ilmaisevat tai tulkinnaltaan avoimet toistorakenteet, kuten edellisessä esimerkissä. Kiteymät voivat myös sisältää haluamista, ehtimistä tai osaamista merkitsevän verbin, kuten esimerkiksi: *töitä on, minkä jaksaa tehdä*. Lisäksi tavataan yleensä omistuslauseissa esiintyvää kiteymää, joka sisältää A-infinitiivityypin, josta esimerkkinä on: *hänellä ei ole minne mennä*. Tällaiset tyypit voivat esiintyä omistuslauseiden lisäksi *tietää*-verbin yhteydessä, kuten esimerkiksi: *hän ei tiedä, mitä tehdä*. (VISK 2008 § 1170.)

2.1.3. Korrelaattina paikanilmaus tai abstrakti asia

Kun paikanilmaukseen viittaava relatiivisana vastaa kysymykseen *missä, mistä* tai *mihin*, voi relatiivipronominiksi valita sinänsä *joka-* tai *mikä-*pronominin. Muun tyyppisissä paikkakorrelaatin sisältävissä relatiivilauseissa valitaan relatiivipronominiksi yleensä *joka*. Kaikissa relatiivivirkkeissä relatiivipronominin valintaan vaikuttaa kuitenkin näkökulma, josta paikanilmausta tarkastellaan. Paikanilmaus voidaan siis hahmottaa jonkinlaiseksi riippuen tarkastelukulmasta. Tässä ilmiössä on kyse käsitteistämisestä, joka on yksi kognitiivisen kielentutkimuksen keskeisistä teorioista (ks. luku 2.2.2.). Relatiivisanan valintaan voi vaikuttaa esimerkiksi se, millaisia viittauskohteen ominaisuudet ovat. (KOP 2022: ohje 512; Itkonen & Maamies 2012: 170.) Mitä konkreettisempänä, selvärajaisempänä ja täsmällisempänä paikka esitetään, sitä herkemmin relatiivipronominiksi valitaan *jo-*alkuinen relatiivisana. Taas paikkaan, joka on abstrakti ja rajoiltaan epämääräinen ja avoin, viitataan tavallisesti *mikä-*relatiivipronominilla. (KOP 2022: ohje 512; KTKO 2015: 261.) Konkreettisen, selvärajaisen ja täsmällisen paikan erottaminen abstraktista, epämääräisestä ja avoimesta paikasta jättää paljon tulkinnanvaraa, ja siksi tarkastelen tutkimuksessani erityisesti juuri paikkakorrelaatin ominaisuuksia.

Abstraktin, epämääräisen ja rajoiltaan avoimen paikan erottaminen abstraktista asiasta vaatii abstraktin asian määrittelemistä. Myös abstraktin paikan erottaminen konkreettisesti paikasta vaatii sekä abstraktin että konkreettisen määrittelemistä. Siksi määrittelen seuraavaksi abstraktin ja konkreettisen erot. *Abstrakti* voi Kielitoimiston sanakirjan mukaan olla 'ajatuksellinen', 'käsitteellinen' tai 'epähavainnollinen' (KS 2022 s.v. *abstrakti*). Taas Nykysuomen sanakirjan osan 1: A–I (1951: 10) mukaan *abstraktinen* voi tarkoittaa 'ajatusperäistä', 'epähavainnollista' tai 'käsitteellistä' asiaa sekä myös 'vaikeatajuista', 'hämärää' tai 'todellisuudelle vierasta' asiaa. Saman lähteen mukaan abstraktisia substantiiveja ovat esimerkiksi *hyvyys*, *kuolema* ja *syöminen*.

Kielitoimiston sanakirja kuvaa *konkreettista* 'aistein havaittavaksi', 'esineelliseksi', 'aineelliseksi', 'havainnolliseksi', 'kouraantuntuvaksi', 'selväksi' ja 'todelliseksi' (KS 2022 s.v. *konkreettinen*). Nykysuomen sanakirjan osan 2: J–K (1953: 472) mukaan *konkreettinen* on 'näkö- tai kosketusaistein havaittava', 'esineellinen', 'aineellinen' tai 'todella olemassa oleva'. Saman lähteen mukaan konkreettiset substantiivit ovat todellisten tai kuviteltujen, elävien tai elottomien olioiden nimiä, kuten esimerkiksi *tyttö*, *kivi* tai *aave*.

2.2. Teoreettinen viitekehys

Pro gradu -tutkielmani teoreettinen viitekehys soveltaa kognitiivisen semantiikan ja kognitiivisen kielentutkimuksen teorioita. Tässä alaluvussa esittelen kognitiivisen semantiikan teorioita sekä kognitiiviseen kielentutkimukseen olennaisesti liittyvää käsitteistämisen teoriaa.

2.2.1. Kognitiivinen semantiikka

Kognitiivinen semantiikka tarkastelee kielen koodaaman kokemuksen, käsitejärjestelmän ja semanttisen rakenteen suhdetta. Kyseisen tutkimussuuntauksen käsittein voidaan tutkia käsitejärjestelmää eli tietoisuuden representaatiota ja käsitteistyksiä eli merkityskonstruktioita (ks. luku 2.2.2.). Kognitiivisen semantiikan näkökulmasta kieleen voidaan tehdä ikään kuin läpileikkaus, ja tällä tavalla kielestä voidaan tutkia kognitiivisia ilmiöitä. (Evans 2007: 26.)

Pentti Leino (1993: 49) näkee idiomit ja kuvailmaukset keskeisinä kognitiivisessa semantiikassa. Ronald W. Langacker (1987: 93) esittää, että idiomit ovat jossain määrin analysoitavissa. George Lakoff taas lisää, että muun muassa ihmisen mielikuva ja tieto mielikuvasta auttavat yhdistämään idiomien merkitykseensä. Idiomit ovat siis hänen mukaansa motivoituja eivätkä mielivaltaisia. (Lakoff 1987: 450.) Lakoff ja Mark Johnson näkevät, että metaforat näkyvät arjessa paitsi kielessä, niin myös ajattelussa ja teoissa. Heidän mukaansa suurin osa tavallisesta käsitejärjestelmästä on luonteeltaan metaforista. (Lakoff & Johnson 1980: 3–4.) Leinon mukaan kuvittelukyky mahdollistaa abstraktin ajattelun, ja tällä tavalla mieli pystyy käsittelemään asioita, jotka eivät perustu näkemiimme, tuntemiimme tai muulla tavalla fyysisesti kokemiimme asioihin. Tällöin kuvaan astuvat metaforat, metonymiat ja mielikuvat. (Leino 1993: 49.) Sanna Haavisto ja Lari Kotilainen (1998: 7) näkevät, että metaforat eivät kerro kaikkea käsitteistettävästä asiasta, vaan korostavat käsitteiden tiettyjä puolia.

Langacker (1987: 97) katsoo, että kielioppi perustuu mielikuvaisuuteen. Tutkimuksessani tarkastelen korrelaateista hahmottuvia mielikuvia ja tutkin, millaisten mielikuvien pohjalta korrelaatit voidaan käsitteistää paikaksi. Relativistisen näkemyksen mukaan

asiaintilojen käsitteistämiseen on kielen symbolisten resurssien esittämiä, vaihtoehtoisia mielikuvia. Jonkin asiaintilan merkitykseen vaikuttaa se, miten puhuja konstruoi ja esittää tilanteen. (Leino 1993: 50.)

2.2.2. Käsitteistäminen

Käytän käsitteistämisen teoriaa ja metodeja (ks. luku 3.3.) tutkimuksessani. Evans kuvaa käsitteistämistä merkitysten muodostamisen prosessiksi, johon kieli on osallisena. Käsitteistämiseen liittyy myös dynaaminen ajattelu. Kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta kielelliset yksiköt, kuten sanat, eivät sisällä merkityksiä, vaan vaikuttavat merkityksenmuodostumisprosessiin. Tämä prosessi tapahtuu käsitteellisellä tasolla. (Evans 2007: 38.) Leino näkee, että ihminen muodostaa kielellisen merkityksen suhteuttamalla ilmauksen maailmaa koskeviin käsityksiinsä. Käsitteistys hahmottuu kielen yksiköiden edustamien kognitiivisten rutiinien kautta. (Leino 1993: 50.) Krista Ojutkangas katsoo, että käsitteistys perustuu myös ihmisen toistuviin fyysisiin peruskokemuksiin maailmasta ja on täten myös kehollista. Muun muassa ihmisen kanoninen pystyasento ja tyypillinen liikkeen suunta vaikuttavat käsitteistämiseen. (Ojutkangas 2005: 526.) Leinon mukaan ihmisen rakentamissa käsitemaailmoissa esiintyvillä entiteeteillä ja ilmiöillä ei ole aina suoria vastineita fyysisessä todellisuudessa. Hän katsoo, että kaikki käsitteistykset, vaikka ne eivät olisi aistittavissa ja olisivat kompleksisia, voivat toimia taustana, jonka suhteen semanttinen rakenne esitetään. (Leino 1993: 56.)

Langacker (2008: 28–29) esittää, että jokainen tulkitsee merkityksiä omasta näkökulmastaan ja näkökulmaan vaikuttaa sosiokulttuurinen tausta. Hänen mukaansa lingvistiset elementit ovat alati neuvoteltavissa ja käsitteistäminen muodostaa merkityksen. Vaikka käsitteet voidaan joskus tulkita staattisiksi, käsitteistäminen ei Langackerin mukaan ole staattista. Hän näkee, että puhujilla täytyy olla jokin peruskäsitys käsitteen merkityksestä, sillä puhuja ei voi käsitteistää merkitystä tyhjästä. (Langacker 2008: 30.)

3. METODIT

Tämä luku käsittelee pro gradu -työssäni soveltamiani metodeja. Esittelen aluksi (luvussa 3.1.) lyhyesti korpustutkimuksen historiaa ja jäljempänä (luvuissa 3.1. ja 3.2.) käyttämiäni korpustutkimuksen metodeja. Kerron myös soveltamistani kognitiivisen semantiikan metodeista (luvussa 3.3.).

3.1. Korpustutkimus metodina

Korpustutkimuksen metodit juontavat juurensa jo Noam Chomskya edeltäneeseen kauteen, 1900-luvun alkupuolelle, jolloin korpusta käyttivät kenttälingvistit ja strukturalistisen suuntauksen kielitieteilijät. Vaikka heidän ulottuvillaan ei ollut nykyajan teknologiaa, käyttivät he silti korpustutkimukselle tyypillisiä empiriseen ja havaittuun tietoon perustuvia metodeja. 1950-luvun lopulla korpustutkimus sai osakseen kritiikkiä ja siitä tuli marginaalisen tutkijajoukon tutkimustapa. Tuon aikaista korpustutkimusta pidettiin kömpelönä, koska tutkijoilla ei ollut tarpeeksi resursseja tuottaa tarkkoja tuloksia teknologian kehittymättömyyden vuoksi. (McEnery, Xiao & Tono 2006: 3–4.)

Teknologian sekä tietokoneiden kapasiteetin ja toimintojen kehittyminen loi pohjan nykyiselle korpustutkimukselle. Ensimmäinen moderni korpus luotiin 1960-luvun alkupuolella amerikanenglanniksi Brownin yliopistossa. Etenkin 1980-luvulta eteenpäin korpustutkimus sai lisää jalansijaa kielitieteellisellä tutkimuskentällä, ja sittemmin ihan uusia tutkimuksen osa-alueita on syntynyt. (McEnery, Xiao & Tono 2006: 4.)

Seuraavaksi tarkastelen korpustutkimuksen tekemistä käytännönläheisestä näkökulmasta. John Sinclairin (1991: 20) mukaan korpuksesta on hyvä ilmoittaa sen laajuus. Käyttämäni Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2017: 2001 sisältää 35 649 363 sanetta ja 2 937 056 virkettä (Suomi24 2001). Aamulehden vuoden 1999 lehtitekstit -korpus Suomen kielen tekstikokoelman Helsinki Korp -versiosta taas sisältää 16 586 33 sanetta ja 1 557 642 virkettä (Aamulehti 1999). Suomi24-keskustelujen korpus on siis noin puolet laajempi kuin käyttämäni Aamulehden lehtitekstikorpus. Olen kerännyt 150 *joka*-pronominin sisältävää virkettä kummastakin korpuksesta. Olen kerännyt myös saman verran

mikä-pronominin sisältäviä virkkeitä molemmista korpuksista. Aineistoni koostuu siis yhteensä 600 relatiivivirkkeestä (ks. myös luku 1.2.).

On tärkeää harkita, millaista korpusaineistoa kerää tutkimukseen. Sinclairin mukaan korpuksset, joissa ei ole luonnollista kieltä, vaan harkittua, huoliteltua kieltä, eivät anna luonnollista kuvaa ihmisten välisistä keskusteluista. Tällaisia huoliteltuja kielimuotoja ovat esimerkiksi elokuvakäsikirjoitukset. (Sinclair 1991: 16.) Tarkastelen omassa tutkimuksessani huoliteltua asiatekstiä lehtitekstikorpuksesta. Kun käyttää tutkimusaineistona sanomalehtikorpuksen virkkeitä, on hyvä tiedostaa, että sanomalehtikieli on vain yksi kielen variaatio (Sinclair 1991: 18). Koska näen pelkän kirjoitetun sanomalehtikielen tutkimisen yksipuolisena, olen kerännyt aineistooni lehtikielen rinnalle virkkeitä internetkeskusteluaineistosta.

Sinclair (1991: 20) pitää hyödyllisenä, että korpuksesta ilmenee, onko sen sisältö fiktiivistä vai ei-fiktiivistä sekä muodollista vai epämuodollista. Keräämäni aineisto koostuu ei-fiktiivisistä teksteistä, kuten artikkeleista ja uutisista sekä ihmisten välisistä internetkeskusteluista. Esimerkiksi kaunokirjallinen teos voitaisiin tulkita fiktiiviseksi tekstiksi, eikä aineistossani tietääkseni esiinny kaunokirjallisia tai muita fiktiivisiä tekstejä. Sinclairin (1991: 20) mukaan myös korpuksen tekstilähteen henkilön henkilötietoja, kuten ikä ja sukupuoli, olisi hyödyllistä mainita. Mielestäni nämä eivät ole kuitenkaan olennaisia tietoja tutkimukseni kannalta, koska tarkastelen relatiivisanan valintaa yleisesti, en sukupuolittain tai ikäryhmittäin.

Tutkimuksessa tavallisesti esitetään, millä tavalla annotaatiot on kerätty korpuksesta. Olen tutkimuksessani kerännyt annotaatiot virke per rivi -periaatteella. Jos virkkeen merkitys on jättänyt tulkinnanvaraa, olen tarkastellut myös virkkeen esiintymisympäristöä. Olen etsinyt korpuksen hakutoiminnolla virkkeitä, jotka sisältävät kaikki *joka*- ja *mikä*-pronominien sananmuodot. Kaikkien sananmuotojen sisältävien tapausten kerääminen korpuksesta onkin Sinclairin (1991: 28) mukaan hyödyllistä yleensä muissa kuin sananmuotoa tarkastelevissa tutkimuksissa. Käyttämäni korpuksen hakutoiminto on antanut toisinaan tuloksia, joissa *mikä* esiintyy epäsuoran kysymyslauseen kysymyssanana. Olen jättänyt tällaiset virkkeet aineistoni ulkopuolelle. Sinclair (1991: 28) mainitseekin, ettei korpuksissa aina eroteta homonyymisten sanojen merkityseroja.

3.2. Korpustutkimus kielioppitutkimuksessa ja semanttisessa tutkimuksessa

Kieliopillinen tutkimus on sanastontutkimuksen ohella ollut yksi yleisimmistä tutkimusaloista, joka käyttää korpustutkimusta tutkimusmetodinään (McEnery & Wilson 2001: 109). Pro gradu -tutkielmani on semanttisen tutkimuksen lisäksi määrällinen kielen kuvaus, jossa ryhmittelen relatiivivirkkeet kieliopillisiin ja semanttisiin kategorioihin, lasken niiden esiintymismäärät aineistossani ja kuvaan niitä määrällisesti taulukoissa.

1900-luvun lopulle saakka kieliopin empiirinen tutkimus pohjautui paljolti kvalitatiiviseen analyysiin. Kvalitatiivisen tutkimuksen oli mahdollista tarjota yksityiskohtaisia kuvauksia kieliopista, mutta se ei pystynyt kuvaamaan objektiivisesti tapausten frekvenssiä tai harvinaisuutta eli sitä, kuinka tiheään tapaukset esiintyvät virketasolla ja koko aineistossa. Sittemmin kehitettiin jäsennetty korpus, jonka hakutyökalut mahdollistavat kvantitatiivisen kielioppianalyysin luotettavamman tekemisen. (McEnery & Wilson 2001: 110.)

Kvantitatiivisen kielioppitutkimuksen tekeminen on tärkeää, koska tällaisella tutkimuksella voidaan antaa luotettava kuva siitä, millaiset tutkittavan kielenilmiön käyttötavat ovat tyypillisimpiä, sekä siitä, mitä tapahtuu variaation sisällä ja variaatioiden välillä. Tällä taas on suuri merkitys kielen kieliopin ymmärtämisessä, lingvistisen variaation tutkimuksissa ja kielen opettamisessa. (McEnery & Wilson 2001: 110.)

Korpustutkimus on ollut luomassa objektiivista lähestymistapaa semantiikkaan, sen häilyvyyteen ja hämääriin rajoihin (McEnery & Wilson 2001: 112). Pro gradu -tutkimukseni on määrällisen kielen kuvauksen lisäksi semanttinen tutkimus. Tarkastelen tutkimuksessani muun muassa sitä, millaisia merkityksiä korpuksista keräämieni relatiivivirkkeiden korrelaateille, erityisesti paikanilmauksille, voidaan hahmottaa. Toinen merkittävä rooli korpustutkimuksella semantiikassa on ollut luoda vakaampia käsityksiä epämääräisistä kategorioista ja häilyvyyksistä (McEnery & Wilson 2001: 113). Ryhmittelen esimerkiksi omassa tutkimuksessani korrelaatteja erilaisiin semanttisiin kategorioihin, ja korpustutkimus on ollut hyödyllinen kategorioiden luomisessa ja niiden tarkastelussa.

Teoreettisissa kielitieteissä on vanhastaan yleistä, että kategoriat nähdään muuttumattomina. Tällaisissa teoreettisissa tutkimuksissa kielen yksikkö määritellään joko kuuluvaksi

kategoriaan tai ei. Sittemmin eräät tutkijat ovat kuitenkin ehdottaneet, ettei aina ole olemassa selviä kategorioiden rajoja, vaan häilyviä ryhmiä, joiden tapauksia erottaa veteen piirretty viiva. (McEnery & Wilson: 113.)

3.3. Kognitiivisen semantiikan metodit

Sovellan tutkimuksessani kognitiivisen semantiikan metodeja. Hyödynnän korrelaattien analyysissä Langackerin mielikuvien erotteluperiaatteita (Langacker 1986, 1987). Leino (1993: 51) mukaan Langacker erottelee mielikuvista niin kutsuttuja dimensioita (Langacker 1986: 6–13) tai parametrejä (Langacker 1987: 116–137), joiden suhteen kielellisten ilmausten edustamat predikaatiot eli hahmo–kehys–näyttämö–rakenteet erottuvat. Pro gradu -tutkielmani analyysissä hyödynnän joitakin dimensioita ja parametrejä suhteuttaen ne predikaatioihin. En kuitenkaan erottele predikaatioista eli kielellisten ilmausten semanttisista navoista hahmoa, kehystä ja näyttämöä, vaan tarkastelen relatiivivirkkeiden korrelaatteja predikaatioiden tapaan (Leino 1993: 51, 72–73). Tarkastelen relatiivivirkkeistä muun muassa valintaa eli sitä, mitä tilanteen puolia tapauksesta käsitellään. Valinnasta voidaan tarkastella esimerkiksi predikaation mittakaavaa ja vaikutusalaa. (Leino 1993: 51.) Analyysissä tarkastelen muun muassa sitä, milloin relatiivivirkkeen kognitiivinen alue tai paikkakorrelaatti hahmotetaan spatiaaliseksi tai temporaalinen alueeksi.

Lisäksi tutkin paikkakorrelaatin mittakaavan laajuutta ja tarkkuutta. Mitä epätarkempaan paikka kuvataan ja mitä epäselvemmät sen rajat ovat, sitä herkemmin paikkakorrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi. Tarkastelen relatiivivirkkeistä joidenkin tapauksen kohdalla myös perspektiiviä, ja otan tarkastelussa huomioon relatiivivirkkeen tarkastelupisteen ja orientaation. Tarkastelupiste on asema, josta tilannetta havainnoidaan, ja orientaatio voi vaihdella, vaikka tarkastelupiste olisi sama (Leino 1993: 52). Tarkastelen tutkimuksessani esimerkiksi, onko paikkakorrelaatti paikka vertikaalisella asteikolla tai paikka aikajatkumolla eli temporaalisessa paikassa.

Sovellan tutkimuksessani myös käsitteistämisen metodologiaa. Tutkin aineistostani, milloin relatiivivirkkeen korrelaatti voidaan käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa ja milloin taas paikaksi abstraktissa avaruudessa. Relatiivivirkkeitä ja niiden korrelaatteja tarkastellessani en käytä tiettyä kognitiivisen semantiikan analyysiperiaatetta, vaan sovellan

kognitiivisen semantiikan metodeja tapauskohtaisesti. Kun tutkin, voidaanko korrelaatti käsitteistää abstraktiksi tai fyysiseksi paikaksi, sovellan mielikuvaisuuden, mittakaavan sekä vaikutusalan periaatteita. Kun hyödynnän mielikuvaisuutta tutkimuksessani, yritän muodostaa korrelaatti-ilmauksesta mielikuvaa. Lisäksi tarkastelen, onko mielikuvan korrelaatti rajoiltaan selvä vai epäselvä ja kuinka laaja paikkakorrelaatin ala on. Jos mielikuvan korrelaatti hahmottuu tarkkarajaiseksi, selväksi paikaksi, voidaan korrelaatti käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa. Jos taas korrelaatti hahmottuu rajoiltaan epäselväksi tai avoimeksi paikaksi, voidaan se käsitteistää paikaksi abstraktissa avaruudessa.

Tutkimuksessani tarkastelen toisinaan myös korrelaattina olevan abstraktin paikan ja abstraktin asian eroavaisuuksia. Abstraktin asian ja abstraktin paikan erottamisessa sovellan myös mielikuvaisuutta. Jos korrelaattista voidaan hahmottaa mielikuva paikasta, jossa on abstraktiin kontekstiin laajennettu spatiaalinen ulottuvuus, voidaan se käsitteistää abstraktiksi paikaksi. Jos korrelaattista ei voida muodostaa mielikuvaa, johon liittyy spatiaalinen ulottuvuus, ja jos korrelaattista on muutenkin vaikeaa muodostaa selvää mielikuvaa, voidaan se käsitteistää abstraktiksi asiaksi. Esimerkiksi seuraavassa S-aineiston virkkeessä paikkakorrelaattista muodostuu sekä abstrakti että konkreettinen mielikuva.

- (1) *Minä olen vielä niin nuori etten ole koko raamattua jaksanut lukea, mutta **ne kohdat, missä** kerrotaan kuinka tyhmille ateisteille käy olen opetellut ulkoa. (S)*

Esimerkissä (1) Raamatun kohdat voidaan käsitteistää niin fyysisiksi kohdiksi kirjassa kuin abstrakteiksi kohdiksi teoksen tarinassa. Tarkastellessani joitakin aineistoni relatiivivirkkeitä, sovellan metaforisuutta muun muassa nimeämällä käsittemetaphoria. Tarkastelen joistain tapauksista myös relatiivivirkkeiden paikkakorrelaattien orientaatiota.

4. AINEISTON MÄÄRÄLLINEN KUVAUS

Tutkimukseni on niin laadullista kuin määrällistä. Tässä luvussa kuvaan tutkimusaineistoni tapauksia määrällisesti. Alaluvuissa 4.1.–4.4. kuvaan aineistoni kieliopillisia kategorioita ja alaluvuissa 4.5. ja 4.6. kuvaan aineistoni semanttisia kategorioita määrällisesti. Alaluvun 4.6. kategoriassa on myös kieliopillisia piirteitä. Vertaan tutkimukseni määrällistä kuvausta paikoitellen Pääkkösen (1988) väitöskirjatutkimuksen sekä Huttu-Hiltusen (2017) ja Iso-Heiniemen (2006) pro gradu -tutkielmien kuvauksiin.

4.1. Yleiskielen normien mukaiset, virheelliset ja kaksitulkintaiset tapaukset

Olen tarkastellut Suomi24-keskusteluista ja Aamulehden lehtiteksteistä keräämääni aineistoa ja ryhmitellyt aineistoni kieliopillisiin ja semanttisiin kategorioihin. Kuvaan taulukossa 1 yleiskielen normien mukaisia ja virheellisiä tapauksia, joissa *jo*- tai *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa yleiskielen normien mukaan tai virheellisesti. *Jo*- ja *mi*-alkuiset relatiivipronominit viittaavat normien mukaisesti korrelaattiinsa esimerkiksi seuraavissa esimerkissä.

- (2) *Olen tavannut ihmisen, jonka olen nähnyt katoavan silmiäni edessä.* (S)
- (3) *Eläinhahmot juttelevat suomeksi, mikä on ainakin pikkuväen kannalta mukavaa.* (A)
- (4) *Kierroksen yllätys oli kun Isku-Veikot vieraili Mikkelissä, missä se voitti sarjajohtaja Passarit 2-1.* (A)

Esimerkissä (2) *jo*-alkuinen relatiivisana viittaa edeltävään sanaan, ihmistarkoitteeseen korrelaattiinsa. Esimerkissä (3) *mikä* viittaa koko edeltävän lauseen asiaan, ja esimerkissä (4) *missä* viittaa paikkakorrelaattiin. Seuraavissa esimerkeissä *jo*- ja *mi*-alkuiset relatiivisanat viittaavat virheellisesti viittauskohteisiinsa.

- (5) *Ajattelin myös laihtua vuoden aikana 6-8 kiloa, joka taas vaatii päätöksen, että uintimatkaa on lisättävä puolella kilometrillä.* (S)
- (6) *Päivän häviäjän viitan sai harteilleen Raisio, minkä kurssi on viime viikot jo muutenkin ollut alamaissa.* (A)
- (7) *Ei uskota mihinkään, mutta kuitenkin vastuu on sitten loppujen lopuksi niillä mihin ei uskota!!* (S)

S-aineiston esimerkissä (5) *joka* viittaa virheellisesti edeltävän lauseen asiaan. Esimerkissä (6) taas *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa virheellisesti tarkkarajaiseen korrelaattiinsa ja esimerkissä (7) *mihin* viittaa ihmistarkoitteiseen korrelaattiinsa *niillä*.

Kuvaan taulukossa 1 myös kaksitulkintaisia tapauksia eli virkkeitä, joissa relatiivisanan voidaan tulkita viittaavan kahteen viittauskohteeseen. Seuraavassa AL-aineiston esimerkissä *mikä* viittaa sekä koko edeltävän lauseen asiaan että edeltävään lausekkeeseen.

- (8) *Sairaalapaikkojen kohtuuton vähentäminen ja siitä seuraava sairaalajaksojen lyheneminen merkitsevät vuorovaikutuksen supistumista hoidossa, **mikä** vaarantaa toipumista.* (A)

Edeltävää esimerkkiä (8) voidaan tulkita siten, että sairaalapaikkojen kohtuuton vähentäminen ja siitä seuraava sairaalajaksojen lyheneminen merkitsevät vuorovaikutuksen supistumista hoidossa, ja koko lauseen sisältämä asia vaarantaa toipumista. Tällöin relatiivisanaksi valittu *mikä* on normin mukainen. Esimerkkiä voidaan tulkita myös siten, että vuorovaikutuksen supistuminen hoidossa eli lausekkeen sisältämä asia vaarantaa toipumista. *Mikä* on myös tällöin mahdollinen, sillä vuorovaikutuksen supistuminen hoidossa on abstrakti asia, johon viitataan *mikä*-pronominilla.

Lisäksi kuvaan taulukossa 1 tapauksia, jotka sisältävät jonkin muun virheen, kuten että relatiivisana on virheellisessä sijassa suhteessa viittauskohteeseensa. Seuraavassa esimerkissä on tällainen virhe:

- (9) *Mitä ihmettä, täällä on käyty **keskustelua**, jotka ovat jääneet minulta huomaamatta.* (S)

Esimerkissä (9) monikkomuodossa oleva *jotka* viittaa edeltävään, yksikössä olevaan sanaan *keskustelua*. Yleiskielen normien mukaan korrelaattiin tulisi viitata yksikkömuotoisella *joka*-relatiivipronominilla.

Taulukossa 1 esittelen yleiskielen normien mukaisen, kaksitulkintaisten ja virheellisten tapauksien jakauman tutkimusaineistossani:

TAULUKKO 1. Normien mukaiset, kaksitulkintaiset ja virheelliset tapaukset.

Korpus & rela- tiivisana	Yleiskielen normien mu- kaiset	Virheelliset	Kaksitulkintai- set	Sisältää muun virheen
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	150 (100,0 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	1 (0,7 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	147 (98,0 %)	3 (2,0 %)	0 (0,0 %)	5 (3,3 %)
Aamulehti <i>mikä</i> (f 150)	140 (93,3 %)	8 (5,3 %)	2 (1,3 %)	2 (1,3 %)
Suomi24 <i>mikä</i> (f 150)	137 (91,3 %)	13 (8,7 %)	0 (0,0 %)	1 (0,7 %)
Yhteensä (f 600)	574 (95,7 %)	24 (4,0 %)	2 (0,3 %)	9 (1,5 %)

Taulukossa 1 on havaittavissa, että korpusaineistojen relatiivikonstruktiosta suurin osa, 574 kappaletta eli noin 95,7 %, on yleiskielen normien mukaisia. Myös Pääkkönen (1988: 275) toteaa väitöskirjatutkimuksestaan, että korrektisuutta tavoittelevassa kirjoitetussa nykysuomessa relatiivisana valitaan yleisimmin norminmukaisesti. Toki omassa aineistossani on myös epämuodollista keskusteluaineistokieltä, ja se poikkeaa siten Pääkkösen yleiskielisyyteen pyrkivästä tutkimusaineistosta. Virheellisiä relatiivikonstruktiota aineistossani on 24 eli noin 4,0 %. Kaksitulkintaisia tapauksia aineistossa on kaksi eli noin 0,3 %, ja niitä ei ole laskettu yleiskielen normien mukaisiin ja virheellisiin tapauksiin. Muita virheitä aineistossa on yhdeksän kappaletta eli noin 1,5 %, ja ne on ryhmitelty tutkimuksessani oman kategoriansa lisäksi yleiskielen normien mukaisiin tai virheellisiin tapauksiin. Huttu-Hiltusen (2017) pro gradu -tutkimuksessa melko yleinen virolaisten suomenoppijoiden tekemä virhe on pronomini tai korrelaatti, joka on väärässä sijassa tai luvussa eli samankaltainen virhe, joka esiintyy esimerkissä (9). Hän näkee, että tällaisia virheitä voidaan selittää usein lähdekielen siirtovaikutuksella. (Huttu-Hiltunen 2017: 61, 72.) Toisaalta tämä tutkimus osoittaa, että myös internetkeskusteluaineistossa ja

lehtiteksteissä voi esiintyä tapauksia, joissa relatiivisana on väärässä luvussa tai sijassa. Tässä tutkimusaineistossa tällaisia virheitä on kuitenkin verrattain vähän.

Kun tarkastellaan *jo-* ja *mi-*alkuisen relatiivisanan sisältäviä konstruktioita, nähdään, että käytettäessä *jo-*alkuista relatiivisanaa tehdään vähemmän virheitä kuin käytettäessä *mi-*alkuista relatiivisanaa. Tämä ilmenee niin Suomi24-keskusteluista kuin Aamulehden lehtiteksteistä. Pääkkönen (1988: 276) esittää väitöskirjatutkimuksessaan, että puhekielessä *mi-*alkuinen relatiivisana on lisännyt käyttöalaansa ja että sillä voidaan viitata jopa henkilöön. Tämä voi käsittääkseni vaikuttaa siihen, että tutkimusaineistossani *mikä-*pronomini valitaan useammin virheellisesti kuin *joka*. Myös Huttu-Hiltusen (2017: 60) pro gradu -tutkielmassa virolaiset suomenoppijat tekevät enemmän virheitä *mikä-*relatiivipronominin kohdalla, joten hänen tutkimuksessaan on samansuuntainen ilmiö kuin tässä tutkimuksessa. Myös Iso-Heiniemen S2-oppiloiden kirjoitelmia käsittelevässä tutkimuksessa valitaan usein *mikä-* tai *kuka-*pronomini *joka-*pronominin sijaan. Hän katsoo, että S2-oppilajat valitsevat relatiivisanan väärin samankaltaisesta syystä kuin natiivit kielenpuhujat, eli puhekielen pronominivalinnat vaikuttavat kirjoitetun kielen relatiivisanan valintaan. Hän myös lisää, että relatiivisanan valintaan voi vaikuttaa lähdekielen vaikutus tai se, että puhuja saattaa epämääräistä ilmaisuaan käyttämällä indefiniittisempiä pronomineja *kuka* ja *mikä* kuin *joka*. (Iso-Heiniemi 2006: 43.)

Yleiskielen normien mukaisia tapauksia on aineistossani enemmän *joka-*relatiivisanalla viitattaessa kuin *mikä-*relatiivisanalla. Tämän voi nähdä jälleen sekä AL- että S-aineistosta. Kaksitulkitaisia tapauksia on *mikä-*relatiivisanalla viitattaessa kaksi eli vain noin 1,3 % Aamulehden lehtitekstiaineiston *mikä-*relatiivivirkeaineistosta, mikä on 0,3 % koko tutkimusaineistoni tapauksista. *Joka-*relatiivisanalla viitattaessa ei ole yhtään kaksitulkitaista tapausta.

Aamulehden lehtitekstiaineiston ja Suomi24-keskusteluaineiston virheellisten tapauksien määrässä on jonkin verran eroa. *Joka-*relatiivisana viittaa virheellisesti korrelaattiinsa Suomi24-keskusteluaineistossa kolmessa tapauksessa eli noin 2,0 %:ssa S-aineiston *joka-*relatiivivirketapauksista, ja Aamulehden lehtitekstiaineistossa ei ole yhtään virheellistä *joka-*relatiivipronominin sisältävää virkettä. S-aineistossa 13 virkkeessä eli noin 8,7 %:ssa kyseisen aineiston *mikä-*relatiivipronominin sisältävistä tapauksista *mikä-*relatiivipronomini viittaa virheellisesti viittauskohteeseensa. Aamulehden lehtitekstien

tapauksista kahdeksan eli noin 5,3 % AL-aineiston *mikä*-relatiivivirketapauksista on sel-laisia, joissa *mikä*-relatiivisana viittaa virheellisesti korrelaattiinsa. Virheellisiä tapauksia näyttää esiintyvän enemmän epämuodollisessa keskustelussa kuin huolitellussa lehtitek-sissä, mikä on samankaltainen havainto kuin Pääkkösen (1988) väitöstutkimuksessa.

4.2. Restriktiiviset ja ei-restriktiiviset relatiivilauseet

Seuraavassa taulukossa 2 kuvaan *joka*-relatiivisanan sisältävien virkkeiden restriktiivi-syyttä eli rajaavuutta tai tarkentavuutta sekä ei-restriktiivisyyttä eli lisäävyyttä tai kuvai-levuutta. En tarkastele restriktiivisyyttä ja ei-restriktiivisyyttä *mikä*-relatiivisanan sisältä-vistä virkkeistä, koska tulkitsen tällaisten relatiivivirkkeiden restriktiivisyyden olevan häilyvää. Restriktiivisissä relatiivilauseissa relatiivisanalla alkava lause rajaa tai tarkentaa nominilausekkeen mahdollisten tarkoitteiden alaa (VISK 2008 § 1166, § 1167), kuten seuraavassa Aamulehden aineistoesimerkissä.

- (10) *Siirtyminen on kuitenkin helpompaa isolle yritykselle, jolla on omaa alan henkilökuntaa.* (A)

Esimerkissä (10) relatiivisanalla alkava lause rajaa, että siirtyminen on helpompaa nimen-omaan isolle yritykselle, jolla on omaa alan henkilökuntaa. Virkkeen merkityksessä on olennaista, että isolla yrityksellä on alan henkilökuntaa. Ei-restriktiivinen relatiivilause taas antaa lisätietoa tarkoitteesta rajaamatta sen alaa (VISK 2008 § 1166, § 1167), kuten Suomi24-keskusteluaineiston esimerkissä.

- (11) *Tiedän myös kaltoin kohdellun collien, joka on nyt uudessa perheessä ja on mitä parhain ja tottelevin koira.* (S)

Esimerkissä (11) relatiivisanalla alkava lause antaa lisätietoa colliesta, eikä varsinaisesti rajaa sen tarkoitetta. Kuvaan taulukossa 2 myös tapauksia, joissa relatiivisanan sisältävä virke voidaan tulkita sekä ei-restriktiiviseksi että restriktiiviseksi, kuten seuraavassa esi-merkissä.

- (12) *Se on viides kirja, joka kertoo Ellan luokan toilailuista.* (A)

Esimerkissä (12) voidaan tulkita, että relatiivisanalla alkava lause joko tarkoittaa, että kaikki kirjasarjan ilmestyneet kirjat kertovat Ellan luokan toilailuista, tai kuvailee viidettä kirjaa, ja se kertoo Ellan luokan toilailuista. Siksi tapaus ei ole selkeästi restriktiivinen tai ei-restriktiivinen.

Kaksi tapausta eivät ole selvästi rajaavia tai lisääviä, joten olen muodostanut tällaisille tapauksille oman ryhmän, *ei voida määrittää*. Seuraavassa taulukossa 2 kuvaan restriktiivisten ja ei-restriktiivisten relatiivilauseiden jakaumaa tutkimusaineistossani.

TAULUKKO 2. Restriktiivisyys ja ei-restriktiivisyys.

Korpus & relatiivisana	Restriktiivinen	Ei-restriktiivinen	Restriktiivinen tai ei-restriktiivinen	Ei voida määrittää
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	61 (40,7 %)	82 (54,7 %)	6 (4,0 %)	1 (0,7 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	109 (72,7 %)	35 (23,3 %)	5 (3,3 %)	1 (0,7 %)
Yhteensä (f 300)	170 (56,7 %)	117 (39,0 %)	11 (3,7 %)	2 (0,7 %)

Taulukosta 2 voidaan nähdä, että restriktiivisyys ja ei-restriktiivisyys vaihtelevat aineistoittain. Aamulehden lehtitekstiaineistossa on hieman enemmän ei-restriktiivisiä kuin restriktiivisiä relatiivilauseita, ei-restriktiivisiä on 82 kappaletta eli noin 54,7 % *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä ja restriktiivisiä 61 kappaletta eli noin 40,7 % samasta otannasta. Jakauma on samansuuntainen Pääkkösen (1988) väitöskirjatutkimuksen jakauman kanssa. Hänen tutkimuksessaan lisääviä eli ei-restriktiivisiä relatiivilauseita esiintyy ylioppilasaineissa ja lehtikielessä 857 kappaletta ja rajoittavia eli restriktiivisiä 691 kappaletta. Pääkkönen kuitenkin tarkastelee restriktiivisyyttä myös *mikä*-pronominin sisältävistä relatiivivirkkeistä. (Pääkkönen 1988: 277–279.) Suomi24-keskusteluaineiston virkkeistä suurin osa on restriktiivisiä ja pienempi osa ei-restriktiivisiä. Restriktiivisiä relatiivilauseita kyseisessä aineistossa on 109 kappaletta eli noin 72,7 % *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä ja ei-restriktiivisiä 35 kappaletta eli noin 23,3 % samaisesta otannasta.

Koska Aamulehden lehtitekstien tapaukset ovat useammin ei-restriktiivisiä, voidaan tulkita, että lehtitekstien tekstilajilla voi olla vaikutusta restriktiivisten ja ei-restriktiivisten tapauksien jakaumaan. AL-aineistossa on asiatekstejä, esimerkiksi uutisia ja artikkeleita. Pääkkönen näkeeekin, että ei-restriktiiviset relatiivilauseet ovat lähinnä kirjallisen tyylin keinoja. Pääkkönen havaitsee, että puhekielessä rajoittavat relatiivilauseet ovat yleisempiä. (Pääkkönen 1988: 277.) Käsittääkseni uutisten tehtävänä on usein kuvailla tapahtunutta ja antaa lisätietoja jostakin tapahtumasta tai ilmiöstä. Pauli Saukkonen (1984: 82) esittääkin, että uutisissa käytetään usein kertovaa tyyliä. Reportaasit taas ovat hänen mukaansa tyyliään esitteleviä ja kuvailevia ja artikkelit hallitun perustelevia, analysoivia ja esitteleviä (Saukkonen 1984: 79, 81). Onkin mahdollista, että lehtitekstien relatiivilauseet ovat useammin kuvailevia ja lisätietoa esittäviä kuin rajaavia ja tarkentavia.

Kaikkiaan Suomi24-keskustelujen ja Aamulehden lehtitekstien *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä 170 kappaletta eli noin 56,7 % on restriktiivisiä ja 117 kappaletta eli noin 39,0 % ei-restriktiivisiä. Relatiivivirkkeitä, jotka voidaan tulkita sekä restriktiivisiksi että ei-restriktiivisiksi, on Aamulehden lehtiteksteissä ja Suomi24-keskusteluissa yhteensä 11 kappaletta eli noin 3,7 % *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä. Näistä kuusi tapausta eli 4,0 % on Aamulehden lehtiteksteistä ja viisi eli 3,3 % Suomi24-keskusteluista. Virkkeitä, joista ei voida määrittää restriktiivisyyttä, on niin Suomi24-keskusteluaineistossa kuin Aamulehden lehtitekstiaineistossa vain yksi kappale eli 0,7 %, mikä on 0,7 % koko tutkimusaineiston virkkeistä, joissa korrelaattina on *joka*-relatiivipronomini.

4.3. Korrelaattina pronominikantainen sana

Seuraavaksi ryhmittelen aineistoni relatiivivirkkeiden korrelaatit osittain sanaluokittain ja osittain syntaktisesti. Aloitan ryhmittelyn virkkeistä, joissa *jo*- tai *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa pronominikantaiseen korrelaattiinsa. Valikoin pronominikantaisiksi korrelaateiksi demonstratiivipronominit, määrää ja täsmällisyyttä ilmaisevat pronominit sekä niiden lisäksi kvanttoripronominit, proadverbit ja proadjektiivit. Koska sisällytän kvanttoripronominit ja muut määrää ilmaisevat pronominit pronominikantaisiin korrelaatteihin, en ryhmittele kyseisiä tapauksia määränilmausten kategoriaan, vaikka ne ilmaisevatkin määrää. Ryhmittelen korrelaatit tapauksiin, joissa korrelaattina on pelkästään pronominikantainen sana, kuten *se*, *sellainen*, *kaikki*, *ainoa* ja *moni*, sekä tapauksiin, joissa

korrelaattina on lauseke, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana, esimerkiksi *sellainen nainen*. Seuraavassa esimerkissä (13) korrelaattina on ainoastaan pronominikantainen sana ja esimerkissä (14) lauseke, jonka laajenuksena on pronominikantainen sana.

- (13) *Eilen tupsahti verrannalleni varhaismurkkuikäinen poika, joka kertoi minulle **kaiken minkä** tiesi näistä jutuista ja niiden tekijöistä – –.* (S)
- (14) *Enemmän on kysymys **siitä törkeästi hoidetusta prosessista, jolla** hänet valittiin, Raiskinen totesi.* (A)

Esimerkissä (13) *minkä* viittaa edeltävään sanaan *kaiken*, joka on kvanttoripronomini. Taas esimerkissä (14) *jolla* viittaa lausekkeeseen *siitä törkeästi hoidetusta prosessista*, jonka laajenuksena on pronominikantainen adverbi *siitä*.

Lisäksi ryhmittelen pronominikantaisen korrelaatin sisältävät tapaukset virheellisiin virkkeisiin. Esimerkiksi seuraavassa Suomi24-aineiston esimerkissä *mikä* viittaa virheellisesti ihmistarkoitteeseen *se*-pronominiin.

- (15) *Kyllähän Nainen on **se mikä** elämästä tekee Kaunista ja Nautittavaa ja antaa Potkua!!* (S)

Kuvaan taulukossa 3 aineiston pronominikantaisten korrelaattien jakaumaa.

TAULUKKO 3. Korrelaattina pronominikantainen sana.

Korpus & relatiivisana	Korrelaattina pronominikantainen sana	Korrelaatin edussanan laajennuksena pronominikantainen sana	Virheellinen virke, jossa on pronominikantainen sana tai korrelaatti, jonka edussanan laajennuksena on pronominikantainen sana
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	4 (2,7 %)	5 (3,3 %)	0 (0,0 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	27 (18,0 %)	29 (19,3 %)	1 (0,7 %)
Aamulehti <i>mikä</i> (f 150)	24 (16,0 %)	4 (2,7 %)	0 (0,0 %)
Suomi24 <i>mikä</i> (f 150)	66 (44,0 %)	34 (22,7 %)	11 (7,3 %)
Yhteensä (f 600)	121 (20,2 %)	72 (12,0 %)	12 (2,0 %)

Taulukossa 3 on huomionarvoista, että korrelaattina tai korrelaatin edussanan laajennuksena esiintyy sekä *mikä*- että *joka*-relatiivisanan yhteydessä pronominikantainen sana useammin Suomi24-keskusteluaineistossa kuin Aamulehden lehtitekstiaineistossa. Suomi24-keskusteluissa *joka*-relatiivisana viittaa pronominikantaiseen korrelaattiinsa 27 tapauksessa 150 tapauksesta eli noin 18,0 %:ssa S-aineiston *joka*-relatiivisanavirkkeistä. Aamulehden lehtiteksteissä vain neljä tapausta eli noin 2,7 % Aamulehden *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä viittaa pronominikantaiseen korrelaattiinsa. S-aineiston *mikä*-relatiivisana viittaa pronominikantaiseen viittauskohteeseensa 66 tapauksessa eli noin 44,0 %:ssa Suomi24-keskustelun *mikä*-relatiivisanavirkkeistä. AL-aineiston *mikä*-relatiivisana viittaa puolestaan pronominikantaiseen korrelaattiinsa 24 virkkeessä eli noin 16,0 %:ssa kyseisen aineiston *mikä*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä. Yhteensä

pelkkään pronominikantaiseen korrelaattiin viittaavia relatiivivirkkeitä on koko tutkimusaineistossani 121, mikä on noin 20,2 % kaikista relatiivivirkkeistä.

Kun tarkastellaan virkkeitä, joissa *mikä*- ja *joka*-relatiivisanat viittaavat korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana, nähdään, että Suomi24-keskusteluaineistossa kyseisentyyppiseen korrelaattiin viitataan useammin kuin Aamulehden lehtitekstiaineistossa. Suomi24-keskusteluissa *joka*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana 29 tapauksessa eli noin 19,3 %:ssa S-aineiston *joka*-relatiivisanan sisältävistä virkkeistä. Aamulehden lehtitekstiaineistossa vain viidessä virkkeessä *joka*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana. Tämä on noin 3,3 % AL-aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Suomi24-keskustelujen *mikä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana 34 tapauksessa eli noin 22,7 %:ssa kyseisen aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. Taas Aamulehden lehtiteksteistä neljässä tapauksessa eli noin 2,7 %:ssa Aamulehden *mikä*-relatiivivirkkeistä *mikä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana.

Pääkkösen (1988) tutkimuksen B-aineistossa esiintyy 132 *se*-pronominikorrelaattiin liittyvää relatiivilausetta. Käsitykseni mukaan Pääkkönen hahmottaa *se*-pronominikorrelaatin viittauskohteeksi, joka edustaa *se*-pronominin kaikkia taivutusmuotoja sekä proadverbeja. Hän hahmottaa *se*-pronominikorrelaatiksi myös korrelaatit, joiden edussanaa *se*-pronomini määrittää. (Pääkkönen 1988: 114.) Hänen aineistossaan *se*-pronominikorrelaattiin viitataan *joka*-pronominilla 59 kertaa ja *mikä*-pronominilla 68 kertaa (Pääkkönen 1988: 116). Pääkkösen tutkimuksen ja oman tutkimukseni valossa voidaan nähdä, ettei relatiivipronominin valinta viitattaessa pronominikorrelaattiin ole aina selvä.

Yhteensä koko tutkimusaineistossani on 72 tapausta, joissa relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana. Se on 12 % aineistoni relatiivivirkkeiden korrelaateista. Koska S-aineiston relatiivivirkkeiden korrelaateina esiintyy enemmän pronominikantaisia korrelaatteja ja korrelaatteja, joiden edussanan laajenuksena on pronominikantainen sana kuin AL-aineiston korrelaateina, voidaan tulkita, että epämuodollisessa keskustelussa käytetään enemmän pronomineja kuin huolittelussa tekstissä. Esimerkiksi pronominilla *se* voidaan viitata keskustelupuheessa jatkuvaan puheenaiheeseen (VISK 2008 § 1444).

Aineistossa, jossa relatiivipronomini viittaa pronominkantaiseen viittauskohteeseensa, on 12 virheellistä virkettä, joista 11 on Suomi24-keskusteluaineiston *mikä*-relatiivisanan yhteydessä ja yksi *joka*-relatiivisanan yhteydessä. Virkkeessä, jossa *joka*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, on virhe, jossa relatiivisana ei kongruoi korrelaattinsa mukaisesti.

- (16) *Jos sinusta tuntuu, että ne lisääntyvät liiaksi, hanki joku pieni kirjoahvenlajin pariskunta tms. jotka mielellään popsivat poikaset parempiin suihin.* (S)

Esimerkissä (16) monikkomuotoinen relatiivisana *jotka* viittaa virheellisesti yksikössä olevaan korrelaattiinsa *tms*-lyhenteeseen, joka tarkoittaa 'tai muu sellainen'. Tapauksissa, joissa *mikä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, *mikä*-relatiivisana viittaa tarkkarajaiseen korrelaattiinsa, kuten *semmoset ajovalot* (S), *se pyörä* (S) ja *sellainen auto* (S) sekä eräässä tapauksessa ihmiskorrelaattiinsa *se* (merkityksessä 'nainen') (S). Aamulehden lehtitekstiaineistossa ei ole yhtään virheellistä tapausta, jossa relatiivisana viittaa pronominkantaiseen korrelaattiinsa.

4.4. Korrelaattina määränilmaus tai superlatiivinen viittauskohde

Seuraavaksi kuvaan osin sanaluokittain ja osin syntaktisesti korrelaateina olevia määränilmauksia sekä superlatiivisia adjektiiveja ja ilmauksia. Muodostan määränilmauksista yhden ryhmän, *korrelaattina määränilmaus*, johon kuuluvat lukumäärät, prosentiosuudet sekä rahallisen arvon määrät. En ryhmittele määränilmausten ryhmään kvanttoripronomineja, kuten *kaikki*, *muutama* ja *moni*, koska olen ryhmitellyt ne pronominkantaisten korrelaattien kategoriaan. Seuraavassa esimerkissä korrelaattina on määränilmaus.

- (17) *Kunnasta toiseen muuttaa tänä vuonna 259 000 henkeä, mikä on 3 000 enemmän kuin viime vuonna.* (A)

Superlatiivisista korrelaateista muodostan kaksi ryhmää, *korrelaattina superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus* ja *korrelaatin edussanan laajenuksena superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus*. Seuraavassa esimerkissä (18) korrelaattina on superlatiivinen adjektiivi ja jälkimmäisessä esimerkissä (19) korrelaatin edussanan laajenuksena on superlatiivinen adjektiivi.

- (18) *Vähintä mitä* voidaan toivoa, olisi, että konventionaasta järjestelmää pidettäisiin rinnan uuden systeemin kanssa ainakin kymmenen vuotta. (A)
- (19) *Niin ja mikä on alin lämpötila, missä kalat voivat vielä hyvin.* (S)

Seuraavassa taulukossa 4 kuvaan määränilmauskorrelaattien ja superlatiivisten korrelaattien jakaumaa.

TAULUKKO 4. Korrelaattina määränilmaus ja superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus.

Korpus & relatiivisana	Korrelaattina määränilmaus	Korrelaattina superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus	Korrelaatin edustan laajenuksena superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	10 (6,7 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	1 (0,7 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)
Aamulehti <i>mikä</i> (f 150)	10 (6,7 %)	2 (1,3 %)	0 (0,0 %)
Suomi24 <i>mikä</i> (f 150)	2 (1,3 %)	4 (2,7 %)	2 (1,3 %)
Yhteensä (f 600)	23 (3,8 %)	6 (1,0 %)	2 (0,3 %)

Taulukosta 4 voidaan havaita, että aineistoni Aamulehden lehtitekstien relatiivivirkkeiden korrelaattina on useammin määränilmaus kuin Suomi24-keskustelujen korrelaattina. Aamulehden lehtiteksteissä *joka*-relatiivisana viittaa määränilmauskorrelaattiinsa 10 tapauksessa eli noin 6,7 %:ssa AL-aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Suomi24-keskusteluaineistossa sama relatiivisana viittaa määränilmauskorrelaattiinsa yhdessä tapauksessa, mikä on noin 0,7 % kyseisen aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Myös *mikä*-relatiivisana viittaa Aamulehden lehtiteksteissä määränilmauskorrelaattiinsa 10 tapauksessa eli noin 6,7 %:ssa AL-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. Hyvin vähäinen määrä Suomi24-keskustelujen *mikä*-relatiivisanoista viittaa määränilmauskorrelaattiinsa. Näin on vain kahdessa tapauksessa eli noin 1,3 %:ssa S-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. On todennäköistä, että Aamulehdessä esiintyvät lehtitekstit ovat luonteeltaan informatiivisia. Informatiivisille

teksteille on yleistä, että niiden yhteydessä voidaan esittää aiheeseen liittyviä lukumääriä tai rahallisen arvon määriä, koska tarkan määrän ilmoittaminen lisää tekstin informatiivisuutta ja täsmällisyyttä. Saukkosen (1984: 78) mukaan journalistisissa teksteissä esiintyvät lukusanat ilmaisevat staattisuutta ja analyysoivaa rakennetta. Yhteensä kummassakin aineistossa relatiivisana viittaa määränilmauskorrelaattiinsa 23 virkkeessä eli noin 3,8 %:ssa koko aineiston relatiivivirkkeistä.

Pääkkönen (1988) luokittelee kvanttikorrelaattien ryhmään indefiniittisiä pronomineja, kuten *ainoa*, sekä lukusana- ja paljouskvanttoireita, kuten *paljon*. Itse en sisällyttä määränilmauskorrelaatteihin indefiniittisiä pronomineja enkä paljouskvanttoireita. Pääkkönen hahmottaa kvanttikorrelaatteihin sellaiset korrelaatit, joissa kvanttori on pääsanana sekä korrelaatit, joissa kvanttori on määritteenä. (Pääkkönen 1988: 227.) Teen samoin tässä tutkimuksessa. Pääkkösen B-aineistossa esiintyy 73 kvanttikorrelaattin sisältävää virkettä. Näissä 62 virkkeessä relatiivipronomini *joka* viittaa kvanttoriin ja vain 11 virkkeessä relatiivisanana on *mikä*. (Pääkkönen 1988: 231.) Tutkimuksessani Aamulehden aineistossa *joka*- ja *mikä*-pronomini viittaavat saman verran määränilmaukseen, molemmat 10 virkkeessä. Jakauma on siis toisenlainen kuin Pääkkösen väitöskirjatutkimuksessa. Tähän voi vaikuttaa muun muassa se, että määränilmausaineistoni on erilainen kuin Pääkkösen kvanttoriaineisto.

Kun tarkastellaan taulukosta 4 superlatiivisten korrelaattien määrää, voidaan havaita, että superlatiivisia adjektiiveja tai superlatiivisia ilmauksia on vain vähän. Koko tutkimusaineistossani *joka*-relatiivisana ei viittaa kertaakaan superlatiiviseen korrelaattiin. S-aineistossa neljä *mikä*-relatiivisanaa viittaa superlatiiviseen adjektiiviin tai ilmaukseen. AL-aineistossa taas kaksi *mikä*-relatiivisanaa viittaa superlatiiviseen adjektiiviin tai ilmaukseen. Koko tutkimusaineistossani superlatiivisia adjektiiveja tai ilmauksia on kuusi kappaletta eli noin prosentti aineistoni relatiivivirkkeistä. Lisäksi taulukossa 4 on kaksi Suomi24-keskustelujen virkettä, joissa *mikä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, jonka edussanan laajenuksena on superlatiivinen adjektiivi tai ilmaus.

Pääkkönen ryhmittelee superlatiivi-ilmausten kategoriaan viittauskohteet, joiden substantiivia määrittää superlatiivi, sekä korrelaatit, jotka ovat substantiivisesti käytettyjä superlatiivisia adjektiiveja. Lisäksi hän hahmottaa samaan kategoriaan kuuluviksi leksikaalisesti ilmaistut superlatiivit, kuten *ainoa* ja *viimeinen*. (Pääkkönen 1988: 95.) Omassa

tutkimuksessa jätän leksikaalisesti ilmaistut superlatiivit superlatiivisten ilmausten ulkopuolelle ja ryhmittelen ne pronominkantaisiin korrelaatteihin. Kuvaan korrelaattien edussanojen laajennuksina olevien superlatiivisten ilmauksien määrää erillään superlatiivisista adjektiiveista. Myös Pääkkösen aineistossa esiintyy verrattain vähän superlatiivi-ilmauksia. Hänen tutkimusaineistossaan on 33 esimerkkiä, joista seitsemässä superlatiivi-ilmaukseen viitataan *mikä*-relatiivisanalla ja 26:ssa *joka*-relatiivisanalla (Pääkkönen 1988: 101). Tutkimukseni jakauma poikkeaa Pääkkösen jakaumasta siinä, että Pääkkösen aineistossa *joka*-relatiivisana viittaa superlatiiviseen korrelaattiinsa yli kolminkertaisesti enemmän kuin *mikä*-relatiivisana ja tutkimusaineistossani *joka*-relatiivisana ei viittaa superlatiiviseen ilmaukseen kertaakaan. Sen sijaan *mikä*-pronominia esiintyy aineistossani muutamissa virkkeissä, joiden viittauskohde sisältää superlatiivin.

4.5. Korrelaattina paikka tai abstrakti asia

Sanaluokittaisen tarkastelun jälkeen kuvaan korrelaatteja semanttisesta ja osin syntaktisesta näkökulmasta. Ryhmittelen korrelaatit paikkoihin ja abstrakteihin asioihin. Seuraavassa aineistoesimerkissä (20) on paikkakorrelaatti ja jälkimmäisessä (21) korrelaattina on abstrakti asia.

- (20) *Kylmää kyytiä korjaamolle, missä vaihdettiin sähköikkunan moottori.* (S)
 (21) *Tämä antaa mahdollisuuden keskittyä tulkintaan, mikä myös näkyi illan esityksessä.* (A)

Seuraavassa taulukossa 5 kuvaan paikkakorrelaattien ja abstraktien korrelaattien jakaumaa tutkimusaineistossani.

TAULUKKO 5. Korrelaattina paikka tai abstrakti asia.

Korpus & relatiivisana	Korrelaattina paikka	Korrelaattina abstrakti asia
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	15 (10,0 %)	15 (10,0 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	10 (6,7 %)	39 (26,0 %)
Aamulehti <i>mikä</i> (f 150)	26 (17,3 %)	52 (34,7 %)
Suomi24 <i>mikä</i> (f 150)	19 (12,7 %)	36 (24,0 %)
Yhteensä (f 600)	70 (11,7 %)	142 (23,7 %)

Taulukkoa 5 tarkasteltaessa voidaan havaita, että niin Suomi24-keskusteluaineistossa kuin Aamulehden lehtitekstiaineistossa *mikä*-relatiivisana viittaa useammin paikkakorrelaattiinsa kuin *joka*. Pääkkösen (1988) väitöskirjatutkimuksessa *joka*-relatiivisana viittaa paikkakorrelaattiin 147 kertaa ja *mikä* 34 kertaa. Hänen tutkimuksessaan *joka*-relatiivisanan prosenttiosuus paikkakorrelaattiin viittaajana on noin 81,2 % ja *mikä*-relatiivisanan noin 18,8 %. (Pääkkönen 1988: 267.) Aineistoni paikkakorrelaattien jakauma poikkeaa Pääkkösen jakaumasta, sillä aineistossani *mikä* viittaa lähes kaksinkertaisesti paikkakorrelaattiin verrattuna *joka*-pronominiin. Eroavaisuuteen voi vaikuttaa näkökulma, josta paikkakorrelaattia tarkastellaan. Käsittääkseni Pääkkönen hahmottaa paikkakorrelaateiksi lähinnä konkreettiset paikat, kun taas tutkimuksessani abstraktitkin paikat voidaan käsitteistää paikoiksi. Pääkkönen kuitenkin mieltää paikaksi päätösasiakirjan kohdan, joka voidaan hahmottaa sekä konkreettiseksi että abstraktiksi paikaksi (Pääkkönen 1988: 256). Tarkastelen luvussa 5.4. kirjan kohdan käsitteistämistä paikaksi.

Tutkimukseni AL-aineistossa korrelaattina on hieman useammin paikka kuin S-aineistossa. Aamulehden lehtiteksteissä *mikä* viittaa paikkakorrelaattiin 26 tapauksessa, mikä

on noin 17,3 % kyseisen aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. Suomi24-keskusteluaineistossa sama relatiivisana viittaa paikkakorrelaattiin 19 tapauksessa eli noin 12,7 %:ssa S-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. AL-aineistossa *joka*-relatiivisana viittaa paikkaan 15 virkkeessä, mikä on noin 10,0 % kyseisen aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Suomi24-aineistossa taas 10 virkkeessä *joka* viittaa paikkaan eli noin 6,7 %:ssa S-aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Koko tutkimusaineistossani on 70 paikkakorrelaattia, mikä on noin 11,7 % kaikista relatiivivirkkeistä.

Taulukkoa 5 tutkittaessa voidaan nähdä, etteivät Suomi24-keskusteluaineiston ja Aamulehden lehtitekstiaineiston relatiivisanat viittaa abstraktiin korrelaattiin johdonmukaisesti. S-aineistossa *joka*-relatiivisana viittaa abstraktiin korrelaattiin 39 virkkeessä eli noin 26,0 %:ssa kyseisen aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. AL-aineistossa *joka* viittaa abstraktiin korrelaattiin 15 virkkeessä, mikä on noin 10,0 % Aamulehden aineiston *joka*-relatiivivirkkeistä. Saman aineiston *mikä* viittaa puolestaan 52 virkkeessä abstraktiin korrelaattiin eli noin 34,7 %:ssa *mikä*-relatiivivirkkeistä. Suomi24-keskusteluaineistossa *mikä*-relatiivisana viittaa abstraktiin korrelaattiin 36 virkkeessä eli noin 24,0 %:ssa S-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. Pääkkösen (1988: 285) mukaan *mi*-alkuinen pronomini edustaa epämääräisempään korrelaattiin viittaavaa relatiivisanaa ja *jo*-alkuinen pronomini selkeästi hahmottuneeseen korrelaattiin viittaavaa relatiivisanaa. Abstrakteiksi hahmotettavien korrelaattien epämääräisyysaste voi vaihdella, joten on mahdollista, että abstrakteihin korrelaatteihin viitataan tutkimuksessani niin *joka*- kuin *mikä*-pronomineilla.

Pääkkösen tutkimuksessa abstraktiin korrelaattiin viittaavan relatiivisanan valinta on kuitenkin verrattain johdonmukaista. *Joka*-relatiivisana viittaa abstraktiin korrelaattiin 601 virkkeessä ja *mikä* vain 57:ssä. Abstraktiin korrelaattiin viitataan Pääkkösen tutkimuksessa siis lähes 90 %:ssa tapauksista *joka*-pronomiinilla. (Pääkkönen 1988: 267.) Hänen aineistonsa abstraktien korrelaattien jakauma poikkeaa siis aineistoni jakaumasta, koska aineistossani relatiivisanan valinta ei ole johdonmukaista. Koko tutkimusaineistossani korrelaattina on abstrakti asia 142 virkkeessä eli noin 23,7 %:ssa aineiston relatiivivirkkeistä. Kun vertaillaan paikkakorrelaattien ja abstraktien korrelaattien määrää, voidaan havaita, että abstrakteja korrelaatteja on tutkimusaineistossani hieman yli puolet enemmän kuin paikkakorrelaatteja. Samankaltainen suunta näkyy myös Pääkkösen aineistossa, jossa on yli kolminkertaisesti abstrakteja korrelaatteja verrattuna paikkakorrelaattien määrään (Pääkkönen 1988: 267).

4.6. Korrelaattina sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause

Seuraavaksi tarkastelen relatiivivirkkeitä, jotka ovat sanontoja, kiteymä tai itsenäisiä relatiivilauseita. Usein sanonta tai kiteymä voi olla myös itsenäinen relatiivilause, eikä niitä ole tässä tutkimuksessa tarpeellista jaotella eri ryhmiin. Seuraavassa esimerkissä on ryhmän *sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause* virke.

(22) *Värejä on **mistä** valita.* (S)

Taulukossa 6 kuvaan sanonta- ja kiteymäkorrelaattien sekä itsenäisten relatiivilauseiden jakaumaa aineistossa.

TAULUKKO 6. Relatiivivirkkeenä sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause.

Korpus & relatiivisana	Relatiivivirke on sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause
Aamulehti <i>joka</i> (f 150)	0 (0,0 %)
Suomi24 <i>joka</i> (f 150)	0 (0,0 %)
Aamulehti <i>mikä</i> (f 150)	2 (1,3 %)
Suomi24 <i>mikä</i> (f 150)	7 (4,7 %)
Yhteensä (f 600)	9 (1,5 %)

Taulukosta 6 voidaan nähdä, että vain *mikä*-relatiivisana esiintyy sanonnan, kiteymän tai itsenäisen relatiivilauseen yhteydessä. Suomi24-keskusteluaineistossa tällaisessa yhteydessä *mikä*-relatiivisana on relatiivivirkkeessä seitsemässä tapauksessa eli noin 4,7 %:ssa S-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. *Mikä* taas on Aamulehden lehtitekstiaineistossa samankaltaisessa yhteydessä kahdessa tapauksessa eli vain noin 1,3 %:ssa AL-aineiston *mikä*-relatiivivirkkeistä. Kaikkiaan tutkimusaineistossani on yhdeksän relatiivivirkettä,

jotka ovat sanontoja, kiteymiä tai itsenäisiä relatiivilauseita. Se on noin 1,5 % kaikista relatiivivirkkeistä.

Pääkkönen (1988: 107) kutsuu väitöskirjatutkimuksessaan vapaiksi relatiivilauseiksi korrelaatittomia relatiivilauseita, joissa relatiivilause toimii sinä lauseenjäsenenä, jona kuviteltu korrelaatti olisi. Tällaisissa relatiivikonstruktioissa on yleensä indefiniittinen relatiivipronomini, joka on hyvin yleinen sananparsissa ja kiteytymissä. Pääkkösen B-aineistossa vapaita relatiivilauseita esiintyy vähän, vain 13 kappaletta. (Pääkkönen 1988: 108–109.) Myös omassa tutkimusaineistossani on vain yhdeksän relatiivivirkettä, jotka ovat sanontoja, kiteymiä tai itsenäisiä relatiivilauseita. Ilmiö mukailee siis Pääkkösen (1988) tutkimusta.

5. PAIKKAKORRELAATTIEN SEMANTTINEN ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen korrelaattien merkitystä soveltaen analyysissa kognitiivisen semantiikan metodeja. Analyysin keskiössä ovat korrelaatit, jotka voidaan käsitteistää paikaksi. Tutkin sitä, milloin korrelaatti voidaan hahmottaa paikaksi sekä sitä, millainen mielikuva paikasta mahdollisesti syntyy. Tarkastelen myös, milloin korrelaatin voidaan käsitteistää sijaitsevan fyysisessä ja milloin abstraktissa avaruudessa. Sivuan myös korrelaatin käsitteistämistä abstraktiksi asiaksi. Olen muodostanut paikkakorrelaateille kuusi kategoriaa, joita käsitelen omissa alaluvuissaan. Olen nimennyt kategoriat seuraavasti: *paikka fyysisessä avaruudessa*, *paikka virtuaalisessa avaruudessa*, *paikka ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä*, *paikka sekä fyysisessä että abstraktissa avaruudessa*, *paikka arvojärjestelmässä* ja *paikka aikajatkumolla*. Kategorioiden muodostumiseen on vaikuttanut näkökulma, josta paikkakorrelaatteja on tarkasteltu.

5.1. Paikka fyysisessä avaruudessa

Tarkastelen tässä luvussa Suomi24-keskusteluissa ja Aamulehden lehtiteksteissä ilmeneviä relatiivikonstruktioita, joissa korrelaattina on konkreettinen paikka eli paikka fyysisessä avaruudessa. Alaluvuissa 5.2.–5.6. tutkin relatiivikonstruktioita, joiden korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi eli paikaksi abstraktissa avaruudessa. Konkreettiset paikat ovat selvärajaisia, kun taas abstraktit paikat voivat olla epämääräisiä ja avoimia. Konkreettisuus tarkoittaa, että asia on 'aistein havaittavissa', ja abstrakti tarkoittaa, että asia on esimerkiksi 'epähavainnollinen ja hämärä'. (KS 2022 s.v. *konkreettinen*, s.v. *abstrakti*; NS 1: A–I, 1951: 10; NS 2: J–K, 1953: 472–473.) Lisään kuvauksiin myös, että konkreettisesta asiasta tai paikasta voidaan muodostaa selvä mielikuva ja abstraktista paikasta tai asiasta ei voida.

Konkreettisiksi paikoiksi ryhmittelen muun muassa korrelaatit, jotka ovat demonstratiivipronominin *se*, *tämä* ja *joka* sellaisia muotoja, jotka tarkoittavat paikkaa, kuten *siellä*, *tänne* ja *jonnekin*. Ne ovat siis pronominkantaisia adverbeja eli proadverbeja. Tällaisia korrelaatteja aineistossani on 11 kappaletta. Ryhmittelen konkreettisiksi paikoiksi myös jotkut korrelaatit, jotka ovat erisnimiä substantiiveja, kuten kuntia, kaupunkeja, maita tai niiden osia, luonnonvesialueita tai rakennusten nimiä, esimerkiksi *Tampereelle*,

Kitinen, ostari Porto pi Centro ja Bhopalissa Keski-Intiassa. Tällaisia korrelaatteja on aineistossa 18. Konkreettisten paikkojen ryhmään kuuluvat myös yleisnimiset substantiivit, kuten *kävelytien toinen puoli, korjaamolle, 7.-kerroksinen rakennus, liikkeisiin ja hilpeäksi kirpputoriksi*, jotka ovat esimerkiksi rakennuksia, maa-alueita, maantieteellisiä paikkoja tai muuten aistein havaittavia paikkoja. Tällaisia korrelaatteja esiintyy aineistossa 21. Konkreettisiin paikanilmauksiin viittaavina relatiivipronomineina toimivat Suomi24-keskusteluaineistossa *mikä, missä, mistä, mihin, minkä, joka, jossa, joissa ja joilla*. Konkreettisiin paikkoihin viittaavat Aamulehden lehtitekstiaineistossa puolestaan relatiivisanat *missä, mistä, jossa, josta, johon, jotka, jonka ja jolla*.

Analysoin vain lyhyesti tapauksia, joissa korrelaattina on konkreettinen paikka, sillä tutkimukseni keskittyy abstraktien paikkojen analyysiin. Konkreettisista paikoista tarkastelen ensimmäiseksi proadverbeja eli pronominikantaisia adverbeja. Suomi24-keskusteluaineistossa proadverbi on korrelaattina seitsemässä virkkeessä ja Aamulehden lehtitekstiaineistossa neljässä virkkeessä. Suomi24-keskusteluaineiston proadverbeihin viitataan *missä-* ja *mistä-*relatiivisanoilla ja Aamulehden lehtitekstiaineiston proadverbeihin taas *missä-*relatiivisanalla. Huomionarvoista on, että *jo-*alkuinen relatiivisana ei viittaa kummassakaan aineistossa proadverbikorrelaattiin. Esittelen näistä 11 tapauksesta kolme Suomi24-keskusteluaineiston ja yhden Aamulehden lehtitekstien tapauksen. Seuraavassa S-aineiston esimerkissä *mi-*alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *tänne*.

- (23) *Mä haen ne rotat kahen viikon päästä perjantaina ja ne pitäis tuoda **tänne missä** opiskelen niin sit sunnuntaina.* (S)

Esimerkin (23) korrelaatin *tänne* voidaan tulkita tarkoittavan opiskelupaikkaa, sillä relatiivikonstruktio *missä opiskelen* viittaa proadverbiin *tänne*. Tulkitseen opiskelupaikan konkreettiseksi paikaksi, koska siitä voi muodostaa selvän mielikuvan.

Eräässä S-aineiston pronominikorrelaatin sisältämässä virkkeessä korrelaattia täsmennetään *eli-*rinnastuskonjunktion avulla.

- (24) *Kyllä mieluummin olisin nostellut tavarasäiliöstä muutaman kassin yms sivuun ja nostanut puhtaana vararenkaan **sieltä missä** se olisi alunpitäenkin pitänyt olla eli **tavarasäiliöstä**.* (S)

Edeltävässä keskusteluaineistoesimerkissä (24) korrelaattina oleva proadverbi *sieltä* rinnastetaan sen substantiiviseen vastineeseen *tavarasäiliöstä*, joka on säiliö eli konkreettinen paikka, jossa vararengas sijaitsee. Korrelaattista muodostuu selvä, tarkkarajainen mielikuva, joten korrelaatti voidaan käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa.

Seuraavassa S-aineiston esimerkissä *mistä* viittaa korrelaattiinsa *sieltä*.

- (25) *Salo on jo uraansa lopetteleva kuski, joka vain kerää saatavissa olevat miljoonat **sieltä mistä** ne helpoiten saa.* (S)

Suomi24-keskustelun aineistoesimerkissä (25) *mi*-alkuinen relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa *sieltä*, joka voidaan käsitteistää sekä konkreettiseksi että abstraktiksi paikaksi. *Sieltä* merkitsee paikkaa, josta Salo saa helpoiten saatavissa olevat miljoonat. Kun korrelaatin merkitystä tarkastellaan, voidaan muodostaa konkreettinen mielikuva paikasta, jossa miljoonat ovat. Myös verbivalinta *kerätä* on usein spatiaalisissa tiloissa käytetty liikeverbi. Toisaalta liikeverbejä käytetään usein myös abstrakteissa konteksteissa. Muun muassa Langacker (1987: 168) on tutkinut liikeverbejä, ja hänen mukaansa liike ulottuu myös ei-spatiaalisille alueille. Lisäksi esimerkin (25) *saatavissa olevat miljoonat* voivat sijaita abstraktissa avaruudessa, kuten esimerkiksi virtuaalisella pankkitilillä (ks. luku 5.2.). Tällöin korrelaatti *sieltä* voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi.

Seuraava esimerkki on Aamulehden lehtitekstiaineistosta. Esimerkissä *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *sinne*.

- (26) *Olemme yleensä tehneet reissumme **sinne, missä** rakennusteknisesti tapahtuu juuri jotain suurta.* (A)

Esimerkissä (26) *sinne*-proadverbi voidaan käsitteistää konkreettiseksi paikaksi, tarkemmin matkakohteeksi. Relatiivivirkettä tarkasteltaessa muodostuu mielikuva matkakohteesta eli paikasta, jossa tapahtuu rakennusteknisesti jotain suurta ja jonne esimerkkilauseen subjektin tarkoite yleensä tekee matkansa. Korrelaatti *sinne* voidaan siis käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa.

Suomi24-keskusteluaineistossa on lisäksi kaksi *jonnekin*-proadverbin sisältävää virkettä. Näissä virkkeissä korrelaattina toimii *jonnekin*, jonka voidaan mieltää tarkoittavan

paikkaa. Kummassakin virkkeessä on rakenne *muuttaa jonnekin*, johon *missä*-relatiivipronomini viittaa. Muuttokohteesta voidaan muodostaa mielikuva konkreettisena paikkana, ja täten *jonnekin*-korrelaatti voidaan käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa. Muissa aineistoni kielenhuollon ohjeiden mukaisissa proadverbin sisältävissä virkkeissä proadverbi on tulkittavissa selkeästi paikanilmaukseksi. Kaikki aineistoni proadverbikorrelaattit – lukuun ottamatta esimerkin (25) tapaista – voidaan siis tulkita konkreettisiksi paikoiksi.

Seuraavaksi tarkastelen korrelaateina toimivia erisnimisiä substantiiveja, jotka voidaan käsitteistää paikoiksi. Suomi24-keskusteluaineistossa on yksi virke, jonka korrelaattina on erisniminen paikanilmaus, ja Aamulehden lehtitekstiaineistossa tällaisia virkeitä on 17 kappaletta. S-aineiston paikka on liiketila eli rakennus, ja AL-aineiston paikkoja ovat luonnonvesialue, valtio sekä jotkin kaupungit ja kunnat. S-aineiston korrelaattiin viittaa relatiivisana *mikä* ja AL-aineiston korrelaatteihin viittaavat relatiivisanat *joka*, *jonka*, *jossa*, *missä* ja *mistä*.

Seuraavassa esimerkissä (27) tarkastelen Suomi24-keskusteluaineiston virkettä, jossa *mikä*-relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa *ostari Porto pi centro*.

- (27) *Ainakin yks ostari Porto pi centro mikä sijaitsee Torrenon kaupunginosasta n. 20 min kävelyn päässä ja bussit kulkee ja taksit ei nekään mitään kalliita ole.* (S)

Aineistoesimerkissä (27) *mikä*-relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa, *Porto pi centro*-nimiseen ostariin eli ostoskeskukseen. Korrelaatti voidaan hahmottaa konkreettiseksi paikaksi, koska siitä muodostuu selvä, tarkkarajainen mielikuva rakennuksesta. Paikka-korrelaatti siis sijaitsee fyysisessä avaruudessa. Koska ostoskeskus on tietty, tarkkarajainen rakennus, voitaisiin esimerkin korrelaattiin viitata myös *joka*-relatiivipronominilla. *Mikä* on kuitenkin myös mahdollinen. Seuraavassa AL-aineiston esimerkissä *joka*-relatiivipronomini viittaa Pohjois-Suomessa sijaitsevaan jokeen.

- (28) *Kitinen, joka olisi pitänyt ylittää, oli juuri jäätynyt.* (A)

Aamulehden lehtitekstien aineistoesimerkissä (28) *joka*-relatiivipronominin korrelaattina on *Kitinen*, joka on joki Kittilän, Sodankylän ja Pelkosenniemen kuntien alueella.

Korrelaatti voidaan käsitteistää paikaksi, sillä se on todellinen alue Pohjois-Suomen luonnossa. Esimerkissä tuodaan esille joenylittämisaie, ja tämä tukee käsitystä siitä, että Kitiinen on rajoiltaan selkeä, konkreettinen paikka, joka on mahdollista ylittää. Korrelaatista voidaan siis muodostaa mielikuva konkreettisesta paikasta, joka sijaitsee fyysisessä avaruudessa.

Seuraavassa esimerkissä Aamulehden lehtitekstiaineistosta *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa, joka on kaupunki Keski-Intiassa.

- (29) *Pohjavesi on yhä saastunutta **Bhopalissa Keski-Intiassa, missä** sattui myrkykaasuvuoto viisitoista vuotta sitten, arvioi ympäristöjärjestö Greenpeace selonteossaan torstaina.* (A)

Aineistoesimerkissä (29) *missä*-relatiivisana viittaa korrelaattiin, jonka edussanana on kaupunki *Bhopalissa* ja laajenuksena maantieteellinen alue *Keski-Intiassa*. Korrelaatista voidaan muodostaa selvä mielikuva paikasta, koska maa ja sitä ympäröivä maantieteellinen alue ovat rajoiltaan selviä, todellisia paikkoja. Korrelaatti voidaan käsitteistää siis konkreettiseksi paikaksi fyysisessä avaruudessa. Myös seuraavassa AL-aineiston esimerkissä relatiivisana viittaa kaupunkiin.

- (30) *Karjalainen Felix oli jo kerran jättänyt kotinsa ja päätynt **Tampereelle, missä** pariskunta meni naimisiin vuonna 1945.* (A)

Esimerkissä (30) *mi*-alkuinen relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa eli edeltävään sanan *Tampereelle*. Tampere on suomalainen kaupunki, todellinen, tarkkarajainen paikka, joten siitä voidaan muodostaa selvä mielikuva. Korrelaatti voidaan käsitteistää siis konkreettiseksi paikaksi fyysisessä avaruudessa.

Tarkastelen myös yleisnimisiä substantiiveja, jotka voidaan käsitteistää paikoiksi. Suomi24-keskusteluaineistossa on 11 ja Aamulehden lehtitekstiaineistossa 10 virkettä, joissa relatiivisana viittaa yleisnimitykseen paikkaan. En ole laskenut näihin yleisnimityksiin paikkoihin sellaisia yleisnimisiä paikkoja, jotka olen ryhmitellyt johonkin muuhun kategoriaan. Esittelen aineistostani neljä esimerkkiä, joista kolme on S-aineistosta ja yksi AL-aineistosta. Seuraavassa Aamulehden lehtitekstiaineiston esimerkissä *missä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa laajenuksineen.

- (31) *Solanen kuitenkin kerrotaan haluavan paikan pöydän toisesta päästä, missä komission puheenjohtaja tapaa istua.* (A)

Esimerkissä (31) relatiivisana *missä* viittaa korrelaattiinsa *paikan pöydän toisesta päästä*. Korrelaatista muodostuu mielikuva istumapaikasta pöydän ääressä. Kyseessä on tietty istumapaikka pöydän siinä päässä, jossa komission puheenjohtaja tapaa istua. Koska Solanan kerrotaan haluavan paikan juuri pöydän toisesta päästä, voidaan tulkita, että puheenjohtaja ja Solana istuvat tavallisesti pöydän eri päissä. Korrelaatti *paikan pöydän toisesta päästä* voidaan käsitteistää konkreettiseksi paikaksi, koska se on aistein havaittavissa ja selvä rajoiltaan. Korrelaatti sijaitsee siis fyysisessä avaruudessa.

Seuraavassa Suomi24-keskusteluaineiston esimerkissä *mitä*-relatiivisana viittaa proadverbimääritteeseen korrelaattiinsa *siihen reunaan*.

- (32) *Opetin sitten koiralleni käskyn "reunaan" ja se tulee kävelemään siihen reunaan, mitä itse kävelen.* (S)

Esimerkissä (32) relatiivisana *mitä* viittaa korrelaattiinsa *siihen reunaan*, joka voidaan kyseisessä esimerkissä hahmottaa alueeksi maassa. *Reuna* eli paikka voidaan mieltää melko pitkäksi horisontaaliseksi alueeksi, koska paikka mahdollistaa virkkeen subjektin tarkoitteen ja koiran kävelemisen paikkaa pitkin. Korrelaatti voidaan käsitteistää kuitenkin konkreettiseksi paikaksi, koska se on aistein havaittavissa oleva alue. Paikkakorrelaatti sijaitsee siis fyysisessä avaruudessa.

Seuraavaksi tarkastelen esimerkkiä (33), jossa *minkä*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa laajennuksineen.

- (33) *Sillä oli jopa häkissään yli metrin pituinen tunnelionkalo minkä se oli itse kaivanut.* (S)

Aineistoesimerkissä (33) relatiivisana *minkä* viittaa korrelaattiin *yli metrin pituinen tunnelionkalo*. Korrelaatista muodostuu mielikuva paikasta maan sisällä. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *tunneli* on 'liikennettä tai muuta sellaista varten rakennettu maanalainen käytävä'. Sana-artikkelin yhteydessä on maininta myös sanan kuvaannollisesta käytöstä: *Tunnelin päässä näkyy valoa.* (KS 2022 s.v. *tunneli*.) Näihin määritelmiin tukeutuen voidaan mieltää tunnelin tarkoittavan maanalaista käytävää, joka on avoin molemmista

päistä. Kielitoimiston sanakirja määrittelee *onkalon* taas varsinkin 'maanalaiseksi, isohkoksi, ontoksi tilaksi, luolaksi tai onteloksi' (KS 2022 s.v. *onkalo*). Tähän määritelmään perustuen voidaan hahmottaa onkalon tarkoittavan maanalaista, isohkoa tilaa, joka on avoin ainakin yhdeltä suunnalta. Esimerkin (33) *tunnelionkalo* lienee siis jokin elollisen olion itse kaivama maanalainen käytävä, joka saattaa olla avoin molemmista päistä. Esimerkin korrelaatti voidaan käsitteistää konkreettiseksi paikaksi fyysisessä avaruudessa, sillä korrelaatti on aistein havaittavissa oleva, melko selvärajainen paikka.

Seuraava esimerkki on Suomi24-keskusteluaineiston esimerkki, jossa *joka*-relatiivipro-nomini viittaa korrelaattiinsa *jonossa*.

(34) *Itse en piittaa ajaa jonossa joka pumppaa eestaas, mutta yritäppä välttää joutumasta siihen.* (S)

Esimerkissä (34) relatiivisana *joka* viittaa korrelaattiin *jonossa*, joka voidaan hahmottaa horisontaaliseksi paikaksi. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *jono* on 'useiden peräkkäisten ihmisten, esineiden tai muiden sellaisten muodostelma' (KS 2022 s.v. *jono*). Esimerkin (34) tapauksessa korrelaatista voidaan muodostaa mielikuva ajoneuvojonosta, *joka pumppaa eestaas*. *Jono* ei ole siis staattinen paikka, vaan edestakaisessa horisontaalisessa liikkeessä oleva paikka. Koska *jono* on aistein havaittavissa oleva paikka, voidaan se käsitteistää konkreettiseksi paikaksi, joka sijaitsee fyysisessä avaruudessa.

5.2. Paikka virtuaalisessa avaruudessa

Tutkin seuraavaksi abstrakteja paikkoja eli paikkoja abstraktissa avaruudessa. Olen ryhmitellyt Suomi24-keskusteluaineiston ja Aamulehden lehtitekstiaineiston virkkeitä erilaisiin ryhmiin sen perusteella, millaiseksi paikaksi kukin korrelaatti käsitteistetään. Yhdeksi ryhmäksi ja tämän alaluvun nimeksi olen muodostanut *Paikka virtuaalisessa avaruudessa*. Tämä ryhmä muodostui, kun pohdin, voidaanko esimerkiksi nettisivua tai linkkiä eli hyperlinkkiä kutsua abstraktiksi paikaksi vai onko kyseessä abstrakti asia. Seuraavaksi tarkastelen Suomi24-keskusteluaineiston ja Aamulehden lehtitekstiaineiston tapauksia, joissa *jo-* tai *mi-*alkuinen relatiivisana viittaa virtuaalisessa todellisuudessa, kuten internetissä olevaan abstraktiin paikkaan. Sekä Suomi24-keskusteluaineistossa että Aamulehden lehtitekstien aineistossa on kolme tapausta, joiden korrelaatit ovat

virtuaalisia paikkoja. Seuraavissa esimerkeissä S-aineistosta *jo-* ja *mi-*alkuiset relatiivisat viittaavat korrelaateihinsa *linkkiin* ja *www-linkkiin*.

- (35) *Yleensä nämä "gurut" postaavat, osallistumatta itse keskusteluun, kilometrin pituisen tilityksen tai **linkin**, josta löytyy kilometrin pituinen tilitys heidän oivallisesta kyvystään "ennaltatietää" kummallisia asioita. (S)*
- (36) *En osaa suoraan vastata Sinulle, mutta ehkä seuraavasta **www-linkistä**, jonka sain taannoin Lotalta löytyy apua. (S)*
- (37) *Löytyisikö joltakin tietoa tai vaikka **linkkiä mistä** tietoa löytyisi? (S)*

Esimerkissä (35) relatiivisana *josta* viittaa korrelaattiinsa *linkkiin*, esimerkissä (36) relatiivisana *jonka* taas viittaa *www-linkkiin* määritteineen ja esimerkissä (37) relatiivisana *mistä* korrelaattiinsa *linkkiin*. *Linkki* tai *hyperlinkki* on 'internetissä oleva merkitty tekstinkohta tai muu sellainen, josta voi siirtyä esimerkiksi toiseen tekstinkohtaan, kuvaan tai toiseen tekstiin' (KS 2022 s.v. *linkki*). Linkki voidaan käsitteistää paikaksi virtuaalisessa avaruudessa. Perustelen tätä sillä, että linkki sisältää yleensä jonkin virtuaalisen osoitteen jollekin tietylle nettisivulle eli johonkin tiettyyn paikkaan internetissä. Internet, nettisivu ja linkki ovat kuitenkin sellaisia virtuaalisia paikkoja, että niistä on vaikeaa muodostaa havainnollistavaa, konkreettista mielikuvaa. Täten internet ja internetissä olevat paikat voidaan käsittää abstrakteiksi paikoiksi, jotka ovat virtuaalisessa avaruudessa.

Seuraavat Aamulehden lehtitekstiaineiston esimerkit sisältävät korrelaatin, joka voidaan käsitteistää virtuaaliseksi paikaksi rahoille.

- (38) *CDU:n epäiltiin keränneen yrityksiltä avustuksia **pimeille tileille**, joista se ei ollut tehnyt parlamentille puoluerahoituslain mukaista selvitystä. (A)*
- (39) *Weyrauch & Kapp hoiti **useita CDU:n uskotun miehen tilejä**, joilta se maksoi mm. CDU:n palkkoja ja otti vastaan yritysten lahjoituksia (A)*

Aineistoesimerkissä (38) relatiivisana *joista* viittaa korrelaattiinsa *pimeille tileille*. Esimerkissä (39) korrelaattina ovat taas useat CDU:n uskotun miehen tilit. Kummassakin esimerkissä korrelaateina ovat jonkinlaiset pankkitilit, jotka ovat rahojen säilytyspaikkoja. Nykyään pankkitilit ovat virtuaalisia, ja niistä on vaikeaa muodostaa konkreettista, havainnollista mielikuvaa, joten (pankki)tilikorrelaattit ovat abstrakteja paikkoja ja sisältyvät ryhmään *paikka virtuaalisessa avaruudessa*.

Viimeisenä esimerkkinä tässä ryhmässä on Aamulehden lehtitekstiaineiston virke, jossa *missä*-relatiivisana viittaa osakelistaan.

- (40) *Päivän upeita nousuja löytyi myös I- ja NM-listalta, missä Liinos ja Stonesoft kallistuivat noin 15 prosenttia.* (A)

Esimerkin (40) korrelaatti *I- ja NM-listalta* voidaan käsitteistää virtuaaliseksi rahallisen arvon listaksi, joka on paikka virtuaalisessa avaruudessa. Osakelista on pankkitilin tavoin virtuaalinen paikka, josta on vaikeaa muodostaa konkreettista, havainnollista mielikuvaa. Siksi osakelista voidaan mieltää paikaksi virtuaalisessa avaruudessa.

5.3. Paikka ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä

Ryhmä *paikka ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä* muodostui, kun tutkin, millainen mielikuva sanasta *osoite* muodostuu. Seuraavassa, ja ainoassa esimerkissä, Suomi24-keskusteluaineiston virkkeessä *mistä*-relatiivisana viittaa joko edeltävään sanaan tai koko edeltävään lausekkeeseen.

- (41) *Onko sulla jotain esim. kännynumeroa tai osoitetta, mistä tavoittaa kaveria vai mitä toi "kun emme ole treffeillä, on kuin tyyppiä ei olisikaan" tarkoittaa?* (S)

Aineistoesimerkissä (41) korrelaatiksi voidaan lukea joko lauseke *kännynumeroa tai osoitetta* tai relatiivisanaa edeltävä sana *osoitetta*. *Osoite* on korrelaattina tulkittavissa paikanilmaukseksi, sillä Kielitoimiston sanakirjan mukaan se merkitsee 'jonkun asuintai olinpaikkaa' tai 'jonkin laitoksen sijaintipaikan ilmoittavaa tietoa' (KS 2022 s.v. *osoite*). Tarkasteltaessa *osoitetta* ei ole aivan selvää, onko se abstrakti vai konkreettinen paikka. *Osoitteesta* voidaan muodostaa mielikuva kartasta ja siinä olevasta kohteesta, joka sijaitsee tiettyjen ihmisen luomien koordinaattien ja osoitteen merkitsemässä pisteessä. Mielikuva *osoitteesta* ei ole tällöin selvä ja havainnollinen vaan ennemmin epä määräinen. Tämän mielikuvan perusteella *osoite* voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä. *Osoitteesta* voi muodostua myös todentuntuisempi mielikuva, jossa voi nähdä konkreettisen rakennuksen ympäristössään. Tämän mielikuvan perusteella *osoite* voidaan käsitteistää konkreettiseksi, tarkkarajaiseksi

paikaksi. Osoite voidaan siis hahmottaa abstraktiksi paikaksi tai konkreettiseksi paikaksi riippuen tarkastelukulmasta. Osoite voidaan hahmottaa ennen kaikkea paikaksi ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä.

Jos esimerkin (41) korrelaatiksi hahmotetaan koko lauseke *kännynumeroa tai osoitetta*, voidaan *kännynumero* tulkita joko abstraktiksi asiaksi tai abstraktiksi paikaksi. Esimerkissä pohditaan, miten voisi tavoittaa kaverin joko kännykkänumerosta tai osoitteesta. Kännykkänumero siis rinnastetaan osoitteeseen: osoitteesta kaveri voidaan tavoittaa fyysisesti ja kännykkänumerosta suullisesti. Puhelinnumero on siis ikään kuin osoite, josta kaveri on suullisesti tavoitettavissa. Tähän tulkintaan perustuen myös *kännynumero* ja sen myötä koko lauseke voidaan tulkita paikanilmaisuksi. Toisaalta *kännynumero* voidaan tulkita myös abstraktiksi asiaksi eli epähavainnolliseksi, epämääräiseksi asiaksi.

5.4. Paikka sekä fyysisessä että abstraktissa avaruudessa

Olen muodostanut ryhmän *paikka sekä fyysisessä että abstraktissa avaruudessa*, kun olen tutkinut, millaiseksi paikaksi kirjan kohdan tai sivun voi käsitteistää. Seuraavissa Suomi24-keskusteluaineiston esimerkeissä *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa Raamatun kohtiin ja keskustelupalstakeskustelun ”*siivuihin*”.

- (42) *Minä olen vielä niin nuori etten ole koko raamattua jaksanut lukea, mutta ne kohdat, missä kerrotaan kuinka tyhmille ateisteille käy olen opetellut ulkoa.* (S)
- (43) *Lukasin tietysti itseni tiedostavana niitä "siivuja", mihin oli kopioitu Rakkaudellan ja Psudohipin välisiä keskusteluja pätkinä ja joitain kokonaisuuksia* (S)

Esimerkissä (42) *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa *niihin kohtiin*, joilla tarkoitetaan Raamatun tiettyjä kohtia. Raamatun tietyt kohdat voidaan käsitteistää niin fyysisiksi kuin abstrakteiksi paikoiksi, sillä kun Raamattua tarkastelee esineenä, muodostuu mielikuva sen tietyistä kohdista, kuten tietyistä sivuista. Tällöin teos, johon kuuluvat tietyt, fyysiset sivut, voidaan käsitteistää paikaksi fyysisessä avaruudessa. Kun Raamattua tarkastelee kertomuksena, voidaan kertomuksesta puolestaan erottaa tietyt tarinan kohdat. Tarinan kohdat voidaan käsitteistää abstrakteiksi paikoiksi, sillä tarinan kohdat eivät ole konkreettisia paikkoja. Raamatun kohdat voidaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna hahmottaa

paikoiksi abstraktissa avaruudessa. Leinon (1993: 149) mukaan kertomuksille on tyypillistä, että niiden prosessointi, kuten lukeminen, etenee ajassa ja niin etenee myös itse kertomuksen tapahtumasarja. Samalla tavalla voidaan tulkita, että niin fyysisestä kirjasta kuin abstraktista kertomuksesta voidaan hahmottaa tietyt kohdat eli tietyt paikat.

Esimerkissä (43) *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa niihin ”*siivuihin*” eli keskustelupalstakeskustelun tiettyihin osiin. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *siivu* tarkoittaa esimerkiksi ’osuutta’ tai ’osaa’ (KS 2022 s.v. *siivu*). Keskustelupalstakeskustelun tietyt siivut eli tietyt osat voidaan käsitteistää paikaksi keskustelupalstalla. Vaikka keskustelupalstakeskustelun tietyt siivut on paikka internetissä eli virtuaalisessa todellisuudessa, voidaan esimerkin (43) korrelaatti käsitteistää konkreettiseksi paikaksi. Perustelen tätä sillä, että keskustelupalstakeskustelun tietyt siivut voidaan hahmottaa palstan konkreettisiksi tekstikatkelmiksi. Toisesta näkökulmasta voidaan tarkastella keskustelupalstan tiettyjen siivujen tekstikatkelmien sisältöä. Tietyt siivut voidaan nähdä keskustelujatkumon osana aivan niin kuin Raamatun tietyt kohdat voidaan nähdä kertomuksen osina. Tähän tarkastelukulmaan nojaten tietyt *siivut* voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi internetkeskustelussa, sillä keskustelun tietyt osat ovat epämääräisiä, avoimia ja epähavainnollisia paikkoja.

5.5. Paikka arvojärjestelmässä

Olen muodostanut ryhmän *paikka arvojärjestelmässä*, kun olen tarkastellut, miten rahallinen ja kilpailullinen arvojärjestelmäistä tai -taulukko käsitteistetään paikaksi. Seuraavaksi esittelen viisi Aamulehden lehtitekstien aineistoesimerkkiä. Esimerkissä (44) *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *kolmanneksen syvemmälle*.

- (44) *Paniikinomaisia piirteitä saanut kaupankäynti paiskasi Raision kurssin alimmillaan **kolmanneksen syvemmälle**, mistä osake ei päivän päätökseen kovin paljoa jaksanut toipua.* (A)

Esimerkin (44) korrelaatti *kolmanneksen syvemmälle* on osakekurssilistan kohta, jossa Raision kurssi on alimmillaan. Korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi rahallisessa arvojärjestelmässä. Arvojärjestelmänä on esimerkkitapauksessa osakekurssilista, josta näkee kunkin osakekurssin arvohistorian tietyltä ajanjaksolta. Esimerkin (44) Raision kurssi on liikkunut arvojärjestelmässä *kolmanneksen syvemmälle*, ja *toipunut*

päivän päätökseen hiukan. Arvojärjestelmä voidaan hahmottaa aineistoesimerkin tapauksessa vertikaalisena skaalana, jossa ylhäällä on paljon ja alhaalla on vähän. Esimerkistä voidaan hahmottaa käsittemetaforat ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA, joita ovat tutkineet muun muassa (Lakoff & Johnson 1980: 15–16). Lisäksi voidaan mieltää, että esimerkin (44) osakekurssi on kuin predikaation hahmo, joka liikkuu arvojärjestelmän vertikaalisessa skaalassa eli kehyksessä. Osakekurssin tietynhetkinen arvo voidaan käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä. Arvojärjestelmän kohta voidaan mieltää abstraktiksi paikaksi, sillä se ei ole todellinen, vaan epämääräinen paikka, johon voidaan kuitenkin liittää spatiaalisia ulottuvuuksia.

Seuraavaksi esittelen samankaltaisen AL-aineistoesimerkin, jossa *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *hienoista miinusta*.

- (45) *Nokian New Yorkin maanantaisilla markkinoilla kokema lievä alavire Helsingin maanantaiseen päätöstasoon verrattuna tiesi jo päivän avaukseen **hienoista miinusta, mistä** osake hivuttautui tasaisesti syvemmälle.* (A)

Esimerkissä (45) korrelaatti *hienoista miinusta* on myös osakekurssilistan kohta niin kuin esimerkin (44) korrelaatti. Esimerkissä (45) *hienoista miinusta* on kohta, josta Nokian osake *hivuttautuu tasaisesti syvemmälle*, eli alhainen Nokian kurssi jatkaa edelleen laskuaan. Tästäkin esimerkistä voidaan hahmottaa käsittemetaforat ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA. Esimerkin (45) arvojärjestelmänä on osakekurssilista, jossa Nokian osake liikkuu. Arvojärjestelmä on kuin kehyksenä hahmolle eli Nokian kurssille. Osakekurssin tietynhetkinen arvo voidaan käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä ja arvojärjestelmän kohta abstraktiksi paikaksi samoin perustein kuin esimerkissä (44). Arvojärjestelmän paikasta on vaikeaa luoda selvää mielikuvaa, joten se ei sijaitse konkreettisesti, vaan abstraktissa avaruudessa.

Viimeisessä aineistoesimerkissä rahallisesta arvojärjestelmästä *mi*-alkuinen relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *140 euron tasolta*.

- (46) *Pohjat löydettiin **140 euron tasolta, mistä** Nokia ponnisti lopulta puolisen euroa ylemmäs, joten maanantainen päätöstaso alittui lopulta yli kuudella prosentilla.* (A)

Esimerkissä (46) korrelaattina on *140 euron tasolta*, joka on osakekurssilistan kohta niin kuin kahdessa edellisessä aineistoesimerkkitapauksessa. Esimerkissä (46) *140 euron tasolta* on alin Nokian osakekurssin arvo tietyllä ajanjaksolla, ja Nokia *ponnistaa puolisen euroa ylemmäs* tästä osakekurssilistan kohdasta. Nokian kurssi siis nousee ylemmäksi osakekurssien arvojärjestelmässä. Tästäkin esimerkistä voidaan hahmottaa käsittemetaforat ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA. Lisäksi myös tässä tapauksessa arvojärjestelmää voidaan kuvata kehyksenä hahmolle, Nokian kurssille. Osakekurssin tietynhetkinen *taso* eli arvo voidaan käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä, ja arvojärjestelmän paikan voidaan hahmottaa olevan abstraktissa avaruudessa siksi, että se ei ole konkreettinen eli todellinen paikka.

On myös kiinnostavaa tarkastella osakekurssikielen personifikaatioita: osakekurssikielen oliot liikkuvat kuin ihminen tai saavat muita inhimillisiä piirteitä kaikissa edeltävissä alaluvun esimerkeissä (44–46). Esimerkissä (44) kaupankäynti *paiskaa* Raison kurssin ja osake *ei jaksa toipua*. Taas esimerkissä (45) osake *hivuttautuu* syvemmälle ja esimerkissä (46) Nokia *ponnistaa*. Aihetta on tutkinut aiemmin muun muassa Leino (1993) tarkastellen *juosta*-verbin metaforisuutta. Hänen esimerkissään muun muassa *korko juoksee*. *Juosta* on siis laajentunut metaforisesti fyysisestä tilasta muille kognitiivisille alueille. (Leino 1993: 150–151.) Niin *paiskata*, *hivuttautua* kuin *juosta* voidaan mieltää liikeverbeiksi.

Seuraavaksi tarkastelen kahta Aamulehden lehtitekstiaineiston esimerkkiä, joiden korrelaatit voidaan käsitteistää paikoiksi kilpailullisessa arvojärjestelmässä. Esimerkissä (47) *jolla*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *saman tason*.

(47) *Apulaisvalmentaja Alpo Suhosen Toronto vaikuttaa löytäneen jälleen saman tason, jolla se paineli NHL-liigan kärjessä kauden alussa.* (A)

Esimerkissä (47) korrelaatti *saman tason* on tietty taso, joka on aiemmin riittänyt joukkueen menestykseen NHL-liigassa. Menestymisen taso voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi kilpailullisessa arvojärjestelmässä. Arvojärjestelmänä on esimerkkitapauksessa *Toronto*-nimisen joukkueen menestystaso tietyn kauden aikana. Esimerkin (47) *Toronto*-joukkueen menestys eli sijoitus tuloslistalla on vaihdellut eli liikkunut arvojärjestelmässä eri aikoina. Esimerkkiä (47) voidaan tulkita niin, että joukkueen menestys on ollut kauden

alussa hyvä, minkä jälkeen se on laskenut ja myöhemmin jälleen noussut samalle kohdalle eli *samalle tasolle*. Kuvaan esimerkin arvojärjestelmää vertikaaliseksi kehykseksi, jossa hyvä on ylhäällä ja huono on alhaalla. Muun muassa Lakoff ja Johnson (1980: 16) hahmottavat käsittemetaforat HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ ja HUONO ON ALHAALLA. Hahmo eli menestystaso liikkuu vertikaalisella akselilla kyseisen kauden aikana. Menestystaso voisi vaihdella eli liikkua arvojärjestelmässä eri sijoituksesta toiseen. Kukin menestystaso eli sijoitus voidaan täten käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä. Paikka arvojärjestelmässä voidaan hahmottaa paikaksi abstraktissa avaruudessa, koska menestystaso eli sijoitus ei ole konkreettinen, todellinen paikka, vaan epähavainnollinen abstrakti paikka.

Seuraavassa esimerkissä *minkä*-relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa liigan kärkipaikalle.

- (48) *Phoenix kirmasi voittonsa ansiosta yksin liigan kärkipaikalle, minkä vielä tiistaina jakoi Los Angelesin ja San Josen kanssa. (A)*

Aineistoesimerkissä (48) korrelaatti *liigan kärkipaikalle* on tietyn urheiluliigan paras sijoitus kyseisen liigan tuloslistassa. Liigan kärkipaikalla oleva joukkue on siis menestynyt parhaiten liigan otteluissa. *Kärkipaikka* eli paras sijoitus voidaan käsitteistää paikaksi kilpailullisessa arvojärjestelmässä, josta voidaan hahmottaa käsittemetaforat HYVÄ, eli kärkipaikka, ON YLHÄÄLLÄ ja HUONO ON ALHAALLA. Tässä esimerkissä (48) arvojärjestelmänä on liigan tuloslista eli lista eri joukkueiden sijoituksista liigan otteluissa. Esimerkin *Phoenix*-joukkueen sijoitus on muuttunut eli liikkunut arvojärjestelmässä, sillä aluksi joukkue on jakanut kärkisijan kahden muun joukkueen kanssa ja lopulta *kirmannut yksin liigan kärkipaikalle* eli sijoittunut yksin ensimmäiseksi tuloslistalla. Arvojärjestelmää voidaan kuvata kehyksenä hahmolle eli parhaalle sijoitukselle. Paras sijoitus voidaan siis käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä. Paikka arvojärjestelmässä hahmottuu abstraktiksi paikaksi, sillä paras sijoitus ei ole todellinen, havainnollinen paikka, vaan paikka abstraktissa avaruudessa.

Urheilujoukkueet personoidaan samoin kuin osakekurssikielen elottomat oliot. Esimerkiksi esimerkin (47) lainauksessa *Toronto paineli NHL-liigan kärjessä kauden alussa*, on verbi *painella*, joka Kielitoimiston sanakirjan (KS 2022 s.v. *painella*) mukaan tarkoittaa arkikielessä 'mennä kovaa vauhtia', 'pyyhältää', 'paahtaa' tai 'pinkoa'. Etenkin

pyyhältäminen ja *pinkominen* voidaan tulkita inhimilliseksi horisontaaliseksi etene-
miseksi. Taas esimerkissä (48) Phoenix *kirmasi liigan kärkipaikalle*, on verbi *kirmata*,
joka tarkoittaa 'juosta kevyesti, vauhdikkaasti tai valtoimenaan' (KS 2022 s.v. *kirmata*).
Myös *kirmata* voidaan hahmottaa inhimilliseksi liikkeeksi. Lisäksi esimerkkien (47) *pai-
nella* ja (48) *kirmata* ovat liikeverbejä, joiden käyttö on laajentunut fyysisestä käytöstä
abstraktiin kontekstiin.

5.6. Paikka aikajatkumolla

Esittelen ryhmän ja tämän alaluvun nimen: *paikka aikajatkumolla*, joka syntyi, kun tar-
kastelin, voidaanko tilannetta käsitteistää paikaksi. Tämän alaluvun esimerkkien korre-
laattien ryhmitteleminen paikoiksi abstraktissa avaruudessa ei ole aina aivan selvää, vaan
joidenkin esimerkkien korrelaatteja voidaan kuvata abstraktien paikkojen lisäksi abstrak-
teiksi asioiksi. Seuraavaksi esittelen viisi esimerkkiä, joista neljä on Suomi24-keskuste-
luaineistosta ja yksi Aamulehden lehtitekstiaineistosta. Esittelen aluksi kolme esimerk-
kiä, joiden korrelaattina on *tilanne*, *tilanteet* ja *se todellinen tilanne*.

- (49) *En ollut sitä aikaisemminkaan vartavasten "säätellyt", mutta olin aina väl-
tellyt **tilanteita**, joissa olisin voinut neitsyyden menettää.* (S)
- (50) *Jos ensimmäisen viestin kirjoittaja olisi kertonut jotakin **tilanteesta**, jossa
koira puri tms. olisi tästä aiheesta voinut keskustella.* (S)
- (51) *Sitä alkaa pohtimaan asioita ihan omasta näkökulmasta ja huomaa **sen to-
dellisen tilanteen missä itse on.*** (S)

Esimerkissä (49) *joissa*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *tilanteita*, esimerkissä (50)
jossa-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *tilanteesta*, ja esimerkissä (51) *missä*-relatiivi-
sana viittaa korrelaattiinsa *sen todellisen tilanteen*. Kaikki esimerkkien korrelaatit ovat
siis tilanteita. Kielitoimiston sanakirjan mukaan (2022 s.v. *tilanne*) *tilanne* voi tarkoittaa
'määrähetkenä vallitsevaa asiantilaa' tai 'tilaa', 'asemaa' tai 'hetkellisiä oloja'. Käsittääk-
seni *tilanne* on aikaan ja paikkaan sidottu määrähetki, sillä *tilanteella* on yleensä jokin
tapahtumapaikka, alkamishetki ja loppumishetki. Kielille onkin tavanomaista, että ne il-
maisevat temporaalisia suhteita samoilla tavoilla kuin spatiaalisia, eli esimerkiksi aika
hahmottuu lineaariseksi (Leino 1993: 149). *Tilanteeseen* kuuluu yleensä myös jokin
ajassa etenevä tapahtumaketju. Jos esimerkin *tilanteesta* korostuu paikka, voidaan *tilanne*
käsitteistää paikaksi aikajatkumolla eli abstraktiksi paikaksi. Jos taas *tilanteesta* korostuu

tapahtuma, voidaan tilanne käsitteistää myös abstraktiksi asiaksi. Esimerkkien (49–51) korrelaatiit voidaan perustellusti käsitteistää sekä abstrakteiksi paikoiksi että abstrakteiksi asioiksi. Esimerkiksi esimerkin (50) tilanteessa, jossa koira puri, voidaan korostaa joko puremistapahtumaa tai paikkaa, jossa pureminen tapahtui. Sama koskee esimerkin (49) tilannetta, jossa voidaan korostaa joko tapahtumaa tai paikkaa, joka voi mahdollisesti johdattaa neitsyyden menettämiseen sekä esimerkin (51) tilannetta, jossa voi korostua paikka tai tapahtuma, jossa subjektin tarkoite reaalisesti on.

Seuraavaksi tarkastelen kahta aineistoesimerkkiä, joista ensimmäisessä korrelaattina on *piste* ja toisessa *vakava paikka*.

- (52) *Se voi olla **piste**, jossa oma ja toisen arvo paljastuu ja tulee punnituksi.* (S)
 (53) *Sumolle on **vakava paikka**, joka voi antaa vaikka ratkaisevan tönäyksen olympialajiksi.* (A)

Esimerkissä (52) *jossa*-relatiivisana viittaa korrelaattiinsa *piste*, jonka tulkitseen tilanteeksi, jossa *oma ja toisen arvo paljastuu ja tulee punnituksi*. Piste on ikään kuin staattinen hetki tai tilanne aikajatkumolla. Korrelaatti *piste* voidaan siis esimerkkitapauksessa hahmottaa tilanteeksi. Esimerkissä (52) korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi, kun hahmotetaan piste paikaksi, jossa oma ja toisen arvo paljastuu ja vertauskuvallisesti tulee punnituksi. Toisaalta korrelaatti voidaan käsitteistää myös tapahtumaksi, jolloin *piste* hahmotetaan tapahtumaksi, jossa oma ja toisen arvo paljastuu ja tulee vertauskuvallisesti punnituksi. Viittauskohde voidaan siis käsitteistää joko abstraktiksi paikaksi eli paikaksi abstraktissa avaruudessa tai abstraktiksi asiaksi.

Esimerkissä (53) *joka*-relatiivipronomini viittaa korrelaattiinsa *vakava paikka*. Korrelaatti *vakava paikka* voidaan hahmottaa tilanteeksi, jossa sumo voi vaikka saada *ratkaisevan tönäyksen olympialajiksi*. Esimerkin (53) korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi, kun siitä korostetaan paikkaa, jossa sumolle mahdollistetaan tilaisuus nousta urheilulajien arvoasteikolla. Korrelaatista voidaan korostaa myös tapahtumaa, jossa sumolle mahdollistetaan tilaisuus nousta urheilulajien arvoasteikolla. Korrelaatti voidaan siis käsitteistää joko abstraktiksi, rajoiltaan avoimeksi paikaksi tai abstraktiksi, epämääräiseksi asiaksi.

5.7. Yhteenveto

Tässä alaluvussa kokoan semanttisen analyysin tuloksia. Olen ryhmitellyt analyysissa paikkakorrelaatit kuuteen kategoriaan, joita olen tarkastellut omissa alaluvuissaan. Ensimmäiseksi olen tarkastellut relatiivivirkkeitä, joiden korrelaattina on konkreettinen paikka (ks. luku 5.1.). Tähän ryhmään olen hahmottanut paikkaa edustavat proadverbi-korrelaatit ja jotkin erisnimiset korrelaatit, kuten paikannimet tai rakennusten nimet. Samaan kategoriaan olen ryhmitellyt myös yleisnimiset korrelaatit, jotka voidaan hahmottaa rakennuksiksi, maa-alueiksi, maantieteellisiksi paikoiksi tai muuten aistein havaittaviksi paikoiksi. Tämän ryhmän korrelaatit voidaan käsitteistää konkreettisiksi paikoiksi fyysisessä avaruudessa, koska niistä voidaan muodostaa selvä mielikuva. Suurin osa kyseisen ryhmän korrelaateista on aistein havaittavissa. Yksi ryhmän esimerkki (25) voidaan kuitenkin mieltää myös abstraktiksi paikaksi. Tässä esimerkissä proadverbi *sieltä* voidaan käsitteistää joko konkreettiseksi tai virtuaaliseksi paikaksi. Aina abstraktin tai metaforisen paikan erottaminen konkreettisesta paikasta ei ole selvää. Konkreettisten paikkojen ryhmässä on myös toinen huomionarvoinen esimerkki (35), jossa korrelaatti voidaan käsitteistää liikkuvaksi paikaksi. Kyseisessä esimerkissä korrelaattina on *jono*, joka on edestakaisessa horisontaalisessa liikkeessä oleva paikka.

Olen tarkastellut myös paikkaa virtuaalisessa avaruudessa (ks. luku 5.2.). Tähän ryhmään kuuluvat korrelaatit, jotka sijaitsevat joko internetissä tai muussa virtuaalisessa ympäristössä, kuten pankkitilillä (esimerkeissä 38–39). Esimerkiksi esimerkeissä (35–37) esiintyvä *linkki* voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi, koska se sisältää yleensä virtuaalisen osoitteen jollekin tietylle nettisivulle eli tiettyyn paikkaan internetissä. Olen tarkastellut omassa ryhmässään (ks. luku 5.3.) myös paikkaa ihmisen luomassa sijaintijärjestelmässä, ja tähän ryhmään olen hahmottanut yhden aineistoesimerkin, jossa korrelaattina oleva *osoite* voidaan hahmottaa sekä paikaksi abstraktissa että fyysisessä avaruudessa. *Osoitteesta* siis voidaan muodostaa abstrakti mielikuva sijainnista kartalla tai konkreettinen mielikuva rakennuksesta tietyssä osoitteessa.

Olen hahmottanut omaksi ryhmäkseen myös korrelaateina olevat paikat, joiden voidaan käsitteistää olevan sekä fyysisessä että abstraktissa avaruudessa. Tällaisia korrelaatteja ovat esimerkkien (42–43) Raamatun, eli kirjan, *kohdat* ja keskustelupalstakeskustelun ”*siivut*”. Raamatun kohdat voidaan käsitteistää konkreettiseksi paikaksi, kun Raamattua

tarkastellaan konkreettisenä esineenä. Saman teoksen kohdat voidaan käsitteistää abstraktiksi paikaksi, kun käsitellään teoksen sisältöä kertomuksena, josta on erotettavissa tietyt kohdat. Myös keskustelupalstakeskustelun tietyt ”siivut” voidaan käsitteistää konkreettisiksi tekstikatkelmiksi ja toisaalta myös abstrakteiksi, kertomukselliseksi keskustelujatkumon osiksi.

Olen muodostanut kategorian, jossa korrelaattina olevat paikat voidaan käsitteistää paikoiksi arvojärjestelmässä. Tästä kategoriasta voidaan erottaa esimerkkien (44–46) paikat rahallisessa arvojärjestelmässä ja esimerkkien (47–48) paikat kilpailullisessa arvojärjestelmässä. Kun paikkakorrelaatti on merkitykseltään osakekurssin tietynhetkinen arvo, kuten esimerkissä (44) *kolmanneksen syvemmälle*, voidaan hahmottaa, että paikka sijaitsee vertikaalisessa skaalassa. Kyseisestä esimerkistä voidaan hahmottaa käsittemetaforat ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA. Osakekurssin tietynhetkinen arvo voidaan siis käsitteistää paikaksi arvojärjestelmässä. Arvojärjestelmän kohta hahmotetaan abstraktiksi paikaksi, sillä siitä ei voida muodostaa selvää mielikuvaa. Samankaltaiset ilmiöt esiintyvät myös esimerkkien (45–46) korrelaattien yhteydessä, joissa hahmotuvat myös käsittemetaforat ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA.

Kun paikkakorrelaatti on merkitykseltään tietty menestystaso, kuten esimerkissä (47) *saman tason*, voidaan esimerkin paikka hahmottaa paikaksi kilpailullisessa arvojärjestelmässä. Arvojärjestelmä voidaan nähdä vertikaalisena skaalana, jossa sijaitsee tietty menestystaso eli paikka. Esimerkistä (47) voidaan siis hahmottaa käsittemetaforat HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ ja HUONO ON ALHAALLA. Saman esimerkin paikkakorrelaatti voidaan käsitteistää paikaksi abstraktissa avaruudessa, koska siitä ei voida luoda selvää mielikuvaa. Esimerkissä (48) paikkakorrelaatti *liigan kärkipaikalle* voidaan myös hahmottaa paikaksi kilpailullisessa arvojärjestelmässä, jossa esiintyvät samat käsittemetaforat kuin esimerkissä (47) HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ ja HUONO ON ALHAALLA. Esimerkissä (48) liigan tuloslista hahmotetaan arvojärjestelmäksi, jossa sijaitsevat eri joukkueiden sijoitukset. *Liigan kärkipaikalle* voidaan käsitteistää paikaksi abstraktissa avaruudessa, koska siitä ei voida muodostaa havainnollista mielikuvaa.

Viimeisenä olen tarkastellut korrelaatteja, jotka voidaan mieltää paikoiksi aikajatkumolla. Esimerkeissä (49–51) paikkakorrelaateina ovat *tilanteet*. Tilanne on aikaan ja paikkaan sidottu määrähetki, ja sitä voidaan kuvata samalla tavalla kuin spatiaalista suhdetta. Kun

tilanteesta korostuu paikka, se voidaan käsitteistää paikaksi aikajatkumolla. Taas kun tilanteesta korostuu tapahtuma, se voidaan käsitteistää abstraktiksi asiaksi. Korrelaatin käsitteistämiseen vaikuttaa siis aina näkökulma, josta sitä tarkastellaan. Myös esimerkkien (52–53) korrelaatit voidaan käsitteistää samankaltaisin perustein abstrakteiksi paikoiksi tai abstrakteiksi asioiksi.

6. PÄÄTÄNTÖ

6.1. Tutkimustuloksista

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut relatiivisanan valintaa Suomi24-keskusteluainiestosta (2001) ja Aamulehden lehtitekstien (1999) aineistosta sekä analysoinut paikkakorrelaatin sisältäviä relatiivivirkkeitä soveltaen analyysissa kognitiivisen semantiikan teoriaa ja metodeja. Paikkakorrelaattien semanttisessa analyysissa olen tarkastellut relatiivivirkkeen korrelaatin käsitteistämistä paikaksi.

Tutkimuskysymykseni ovat olleet seuraavat:

1. Milloin relatiivisanan korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi tai konkreettiseksi paikaksi?
2. Milloin relatiivisanan korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi asiaksi?
3. Millaisiin kieliopillisiin ja semanttisiin kategorioihin aineiston relatiivilauseet voidaan ryhmitellä?

En ole muodostanut hypoteeseja tutkimuskysymyksilleni, vaan olen vastannut tutkimuskysymyksiini aineiston määrällisessä kuvauksessa (ks. luku 4) ja paikkakorrelaattien semanttisessa analyysissa (ks. luku 5).

Relatiivisanan korrelaatti voidaan käsitteistää abstraktiksi tai konkreettiseksi paikaksi tai abstraktiksi asiaksi riippuen näkökulmasta, josta korrelaattia tarkastellaan. Tässä ilmiössä on kyse siitä, millaiseksi korrelaatin merkitys kulloinkin käsitteistetään. Tutkimuksessani korrelaatti voidaan tavallisesti käsitteistää konkreettiseksi paikaksi eli paikaksi fyysisessä avaruudessa, jos siitä voidaan muodostaa selvä mielikuva. Esimerkiksi korrelaateista, jotka ovat merkitykseltään maantieteellisiä alueita, rakennuksia, maa-alueita tai muita aistein havaittavia paikkoja, voidaan yleensä muodostaa selvä mielikuva. Korrelaatti voidaan käsitteistää taas yleensä abstraktiksi paikaksi, jos siitä ei voida hahmottaa selvää mielikuvaa. Abstrakteissa korrelaateissa ja abstrakteissa relatiivivirkkeissä voi kuitenkin olla konkreettisia piirteitä. Esimerkiksi relatiivivirkkeissä esiintyvät personifikaatiot, käsittemetaforat ja liikeverbit ovat ilmiöitä, joissa abstraktiin paikkaan yhdistetään inhimillisiä tai spatiaalisia piirteitä.

Aina ei ole täysin selvää, hahmottuuko korrelaatti abstraktiksi vai konkreettiseksi paikaksi. Kun relatiivivirkkeessä esiintyy metaforaksi tulkittava ilmaus, voidaan korrelaatti hahmottaa näkökulman mukaan joko konkreettiseksi tai abstraktiksi paikaksi. Myös kun korrelaattina on kaunokirjallisen teoksen kohta, voidaan siitä käsitteistää kaksi paikkaa, konkreettinen paikka, kuten sivu, fyysisessä avaruudessa ja abstrakti paikka, esimerkiksi kertomus, abstraktissa avaruudessa.

Korrelaatti voidaan toisinaan käsitteistää sekä abstraktiksi asiaksi että abstraktiksi paikaksi. Varsinkin paikat aikajatkumolla, kuten *tilanne*, voidaan hahmottaa niin ei-spatiaalisesta kuin spatiaalisesta näkökulmasta. Korrelaatti voidaan hahmottaa abstraktiksi asiaksi, kun se on ajatuksellinen, käsitteellinen tai epähavainnollinen ja abstraktiksi paikaksi silloin, kun siitä hahmottuu abstraktiin kontekstiin laajentunut spatiaalinen ulottuvuus.

Olen kuvannut tutkielmassani määrällisesti relatiivivirkkeiden jakautumista erilaisiin kielipillisiin ja semanttisiin kategorioihin. Relatiivivirkkeet voidaan jakaa seuraaviin kategorioihin: yleiskielen normien mukaiset, virheelliset ja kaksitulkintaiset tapaukset; restriktiiviset ja ei-restriktiiviset relatiivilauseet; korrelaattina pronominkantainen sana; korrelaattina määränilmaus; korrelaattina superlatiivinen viittauskohde; korrelaattina paikka; korrelaattina abstrakti asia ja korrelaattina sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause.

Suurin osa aineistoni relatiivivirkkeistä on yleiskielen normien mukaisia. Tämä on samansuuntainen tulos Pääkkösen (1988) tutkimustuloksen kanssa. Kun virheitä esiintyy, ovat ne useammin *mi*-alkuisen kuin *jo*-alkuisen relatiivisanan yhteydessä. Tutkimustulos on samansuuntainen Iso-Heiniemen (2006) ja Huttu-Hiltusen (2017) suomenoppijoiden kirjoitelmia käsittelevien pro gradu -tutkielmien tulosten kanssa. Puhekielessä *mikä*-pronominin käyttöala on laajempi kuin kirjoitetussa yleiskielessä, ja on mahdollista, että puhekielellä on vaikutusta kirjoitetun yleiskielen relatiivisanan virheelliseen valintaan. Lisäksi virheellisiä tapauksia esiintyy aineistossani enemmän epämuodollisessa keskustelupalstakeskustelussa kuin huolitellussa lehtitekstissä, missä on yhteneväisyyksiä Pääkkösen (1988) väitöstutkimuksen tulosten kanssa.

Tutkimukseni lehtitekstiaineistossa on hieman enemmän ei-restriktiivisiä kuin restriktiivisiä relatiivilauseita, ja jakauma on samankaltainen kuin Pääkkösen (1988) lehtikieltä ja

ylioppilasaineita sisältävässä aineistossa. Koska Aamulehden lehtitekstien tapaukset ovat useammin ei-restriktiivisiä kuin Suomi24-keskustelujen, voidaan ajatella lehtitekstien tekstilajilla olevan mahdollisesti vaikutusta restriktiivisten ja ei-restriktiivisten tapauksien jakaumaan.

Suomi24-keskusteluaineiston relatiivivirkkeiden korrelaateina esiintyy enemmän pronominkantaisia korrelaatteja ja korrelaatteja, joiden edussanan laajenuksena on pronominkantainen sana kuin Aamulehden aineiston korrelaateina. Tämän tutkimustuloksen valossa voidaan tulkita, että epämuodollisissa keskusteluissa käytetään enemmän pronomineja kuin huolitelluissa asiatekstissä. Esimerkiksi pronominilla *se* voidaan viitata keskusteluissa jatkuvaan puheenaiheeseen.

Aamulehden lehtitekstien korrelaattina on useammin määränilmaus kuin Suomi24-keskustelujen. On mahdollista, että tässäkin kategoriassa aineiston tekstilaji vaikuttaa määränilmausten jakaumaan. Lehtitekstit ovat luonteeltaan informatiivisia, ja informatiiviselle tekstile on yleistä, että niiden yhteydessä voidaan esittää aiheeseen liittyviä määränilmauksia. Tarkan määrän ilmoittaminen lisää tekstin informatiivisuutta ja täsmällisyyttä.

Korrelaateina esiintyy aineistossani verrattain vähän superlatiivisia korrelaatteja. Myös Pääkkösen (1988) aineistossa esiintyy vähän superlatiivisia viittauskohteita verrattuna Pääkkösen muihin ryhmiin. Tutkimuksessani vain kuudessa relatiivivirkkeessä esiintyy superlatiivinen korrelaatti. Yleiskielen normien mukaista on, että kaikissa aineistoni tapauksissa superlatiiviseen korrelaattiin viitataan *mikä*-pronominilla. Tämä kuitenkin poikkeaa Pääkkösen tutkimustuloksesta, jossa superlatiiviin viitataan useammin *joka*-pronominilla.

Olen tarkastellut myös paikkakorrelaattien esiintymismäärää aineistossani. Tutkimusaineistossani *mikä*-relatiivisana viittaa useammin paikkakorrelaattiin kuin *joka*. Tutkimustulos on päinvastainen kuin Pääkkösen (1988) tutkimuksessa, jossa *joka*-relatiivisana viittaa paikkaan huomattavasti useammin kuin *mikä*. Tutkimustulosten eroavaisuuteen voi vaikuttaa näkökulma, josta paikkakorrelaattia tarkastellaan. Käsittääkseni Pääkkösen tutkimuksessa lähinnä konkreettiset paikat hahmotetaan paikoiksi, kun taas tutkimuksessani myös abstraktit paikat voidaan mieltää paikoiksi.

Olen tarkastellut tutkimuksessani myös abstraktien korrelaattien jakaumaa. Tutkimuksessani *joka-* ja *mikä-*pronominit eivät viittaa johdonmukaisesti korrelaatteihinsa. On mahdollista, että abstrakteiksi hahmotettavien korrelaattien epämääräisyysaste vaihtelee, ja siksi abstrakteihin korrelaatteihin viitataan tutkimuksessani niin *joka-* kuin *mikä-*pronomineilla.

Viimeisimpänä ryhmänä olen kuvannut määrällisesti *sanonta, kiteymä tai itsenäinen relatiivilause* -kategoriaa. Vain *mikä-*relatiivisana viittaa kyseisen ryhmän korrelaatteihin. Pääkkösen (1988) tutkimuksessa samankaltaisia vapaita relatiivilauseita esiintyy vain vähän. Myös omassa tutkimusaineistossani on vähän relatiivivirkkeitä, jotka ovat sanontoja, kiteymiä tai itsenäisiä relatiivilauseita. Tulos on samansuuntainen siis Pääkkösen (1988) tutkimustuloksen kanssa.

6.2. Lopuksi

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee paikkakorrelaatteja käsitteistämisen näkökulmasta. Tietääkseni tutkielmani on ensimmäinen tutkimus, joka soveltaa korrelaattien merkitysten tarkastelussa käsitteistämistä. Relatiivivirkkeiden korrelaatteja ja niiden merkityksiä on tutkinut aiemmin kuitenkin muun muassa Irmeli Pääkkönen (1988) relatiivisanan valintaa käsittelevässä väitöstutkimuksessaan.

Tutkimuksessani olen esittänyt, milloin korrelaatti voidaan käsitteistää konkreettiseksi tai abstraktiksi paikaksi ja milloin taas abstraktiksi asiaksi. Korrelaatin käsitteistämiseen vaikuttaa näkökulma, josta sitä tarkastellaan. Tutkimuksessani nojaan analyysini pitkälti mielikuvaisuuden soveltamiseen; jos korrelaatista voidaan muodostaa selvä mielikuva, voidaan se yleensä käsitteistää konkreettiseksi paikaksi. Taas jos korrelaatista ei voida muodostaa selvää mielikuvaa, on kyseessä todennäköisesti abstrakti paikka tai abstrakti asia. Abstrakti asia voidaan erottaa abstraktista paikasta siten, että abstraktista paikasta voidaan muodostaa mielikuva, jossa spatiaalinen ulottuvuus on laajennettu abstraktiin kontekstiin. Abstraktista asiasta ei taas voida luoda mielikuvaa, joka sisältäisi spatiaalisia ulottuvuuksia. Korrelaatin käsitteistämiseen voivat siis vaikuttaa myös relatiivivirkkeen metaforisuus, personifikaatiot, käsittemetaforat ja liikeverbit. Abstraktit paikat voivat

metaforien, personifikaatioiden, käsittemetaforien ja liikeverbien myötä saada inhimillisiä tai spatiaalisia piirteitä.

Olen tutkinut paikkakorrelaateja Aamulehden lehtitekstiaineistosta ja Suomi24-keskusteluaineistosta. Olen havainnut, että tekstilajilla voi olla vaikutusta relatiivikonstruktioiden käyttöön. Lehtikielen relatiivikonstruktiot voivat olla kuvailevampia ja esittelevämpiä kuin internetkeskustelun. Internetkeskustelussa saattaa taas esiintyä enemmän pronominantaisia korrelaateja kuin lehtiteksteissä, sillä puhutussa kielessä voidaan muun muassa pronominilla *se* viitata puheena olevaan asiaan. Lehtiteksteissä voi myös esiintyä enemmän täsmällisyyttä kuvaavia määränilmauksia kuin internetkeskusteluaineistossa.

Tutkimuksessani olen tarkastellut paikkakorrelaattien merkitystä pitkälti semanttisesta näkökulmasta. Olisin voinut tarkastella paikkakorrelaateista myös esimerkiksi niiden paikallissijoja. Korrelaatin sijan tarkasteleminen olisi voinut vaikuttaa korrelaatin käsitteistämiseen paikaksi. Lisäksi olisin voinut kuvata määrällisesti eri kategorioista, milloin *joka-* ja *mikä-*relatiivisanat viittaavat normatiivisten kielen kuvausten ohjeiden mukaan korrelaattiin ja milloin taas virheellisesti. Toisaalta tutkimukseni ei keskity virheanalyysiin vaan kielen kuvaukseen, jonka primäärisenä tarkoituksena ei ole osoittaa virheitä aineistosta, vaan kuvata aineiston relatiivisanan valintaa.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi kiinnostavaa tutkia erilaisten entiteettien käsittämistä paikaksi. Esimerkiksi Lari Kotilainen (1999) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan ihmisen käsitteistämistä paikaksi. Paikkatutkimuksessa voitaisiin hyödyntää myös jatkossa soveltamaani mielikuvaisuuden käsitettä. Lisäksi voitaisiin tutkia perusteellisemmin eri tekstilajeissa esiintyviä relatiivikonstruktioita. Tekstilajitutkimus antaisi tarkemman kuvan siitä, millaiset relatiivikonstruktiot ovat tyypillisiä eri tekstilajeille. Näen myös, että kognitiivisen semantiikan tutkimuksilla olisi vielä paljon annettavaa lingvistiikalle. Kognitiivisen psykologian teorioita voisi jatkossa hyödyntää kognitiivisen semantiikan tutkimuksessa vielä enemmän. Tutkimusalojen yhdistäminen voisi luoda uusia tutkimussuuntauksia kognitiivisen kielentutkimuksen kentälle.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Tutkimusaineisto

Aamulehden lehtitekstit 1999: CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (1998). *Suomen kielen tekstikokoelman Helsinki Korp -versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016050207>.

Suomi24-keskustelu 2001: Aller Media Oy (2019). *Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2017, Korp-versio 1.1* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2020021803>.

Kirjallisuus

EVANS, VYVYAN 2007: *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Salt Lake City: The University of Utah Press.

HAAVISTO, SANNA – KOTILAINEN, LARI 1998: Johdanto. – Sanna Haavisto, Lari Kotilainen, Anne Mäntynen & Tiina Oinikki (toim.), *Kielikuvitusta: Tekstit ja metaforat todellisuuden rakentajina*. s .5–12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HUTTU-HILTUNEN, MARIA 2017: *Joka-, mikä- ja kuka-relatiivikonstruktioiden virheet virolaisten suomenoppijoiden kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201705252153> (7.12.2022).

ISO-HEINIEMI, EEVAMAIJA 2006: *Relatiivilauseen ja partisiippimäärkkeen kehittyminen S2-oppijoiden kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15969> (2.12.2022).

ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2012: *Uusi kieliopas*. Hämeenlinna: Tammi.

KOP = *Kielitoimiston ohjepankki*. Pronominit: relatiivipronominit joka ja mikä. www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/512 (7.12.2022).

— = *Kielitoimiston ohjepankki*. Pronominit: relatiivilause (muotoseikkoja). www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/515 (7.12.2022).

- KOTILAINEN, LARI 1999: *Ihminen paikkana: henkilöviitteisten paikallissijailmausten semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KP = *Kielipankki*. kielipankki.fi (7.12.2022).
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2022. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>. Päivitetty 10.11.2022.
- KTKO = *Kielitoimiston kielioppiopas*. 2015. – Riitta Korhonen & Sari Maamies (toim.) Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 175. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago, Lontoo: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1986: An Introduction to Cognitive Grammar. – *Cognitive Science 10*. https://doi.org/10.1207/s15516709cog1001_1 (7.12.2022).
- 1987: *Foundations of Cognitive Grammar: Volume I, Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press. <https://search-ebshost-com.pc124152.oulu.fi:9443/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=218108&site=ehost-live&scope=site> (7.12.2022).
- LEINO, PENTTI 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia: 1, Polysemia: kielen moniselitteisyys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MCENERY, TONY – WILSON, ANDREW 2001: *Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MCENERY, TONY – XIAO, RICHARD – TONO, YUKIO 2006: *Corpus-Based Language Studies: an advanced resource book*. Lontoo, New York: Routledge.
- NS 1 = *Nykysuomen sanakirja. Osa 1: A–I*, 1951. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/1. https://www.kotus.fi/sanakirjat/muut_sanakirjat/nykysuomen_sanakirja_%281951-1961%29 (7.12.2022).
- NS 2 = *Nykysuomen sanakirja. Osa 2: J–K*, 1953. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/2. https://www.kotus.fi/sanakirjat/muut_sanakirjat/nykysuomen_sanakirja_%281951-1961%29 (7.12.2022).
- OJUTKANGAS, KRISTA 2005: Viittauskehykset ja tarkastelunäkökulma – miten sijaintia perusakselilla kuvataan? – *Virittäjä* 109 (4) s. 525–551. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40438> (28.12.2022).

- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1996: *Relatiivisanan valintasäännöistä*. – *Kielilikello* 3/1996.
- 1988: *Relatiivisanan valinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 481.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAUKKONEN, PAULI 1984: *Mistä tyyli syntyy?* Juva: WSOY.
- SINCLAIR, JOHN 1991: *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, VARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
<https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (6.12.2022).